

De Tàrraco a Bàrcino

Factors econòmics, polítics i socials decisius pel canvi de capitalitat a la futura Catalunya

Joan Elias Solé

De Tàrraco a Bàrcino
Factors econòmics, polítics i socials decisius pel canvi de capitalitat a la futura Catalunya

ÍNDEX:

1. PRESENTACIÓ.....	pg. 2
2.1. FUNDACIÓ DE TÀRRACO.....	pg. 4
2.2. L'EXCEPCIONAL URBANISME DE TÀRRACO.....	pg. 5
3. FUNDACIÓ I URBANISME DE BÀRCINO.....	pg. 8
4. VIDA SOCIAL.....	pg. 11
5. VIDA POLÍTICA.....	pg. 12
6. ASPECTES ESTRATÈGICS I MILITARS.....	pg. 14
7. PRIMERES INCURSIONS BÀRBARES.....	pg. 17
8. ACTIVITAT ECONÒMICA.....	pg. 18
9.1. LA CRISI DEL SEGLE III dC.....	pg. 20
9.2. REPERCUSSIONS DE LA CRISI AL SEGLE IV dC.....	pg. 22
10. VIDA RELIGIOSA.....	pg. 23
11. SEGONA ONADA D'INVASIONS.....	pg. 26
12.1. DOMINI DELS VISIGOTS.....	pg. 27
12.2. CANVIS AMB ELS VISIGOTS.....	pg. 29
12.3. BÀRCINO I TÀRRACO VISIGÒTIQUES.....	pg. 30
RECAPITULACIÓ FINAL.....	pg. 33
CONCLUSIONS.....	pg. 36
BIBLIOGRAFIA CONSULTADA.....	pg. 38

1. PRESENTACIÓ

El present treball de recerca pren com a unitat d'anàlisi la història de les ciutats de Tarragona i Barcelona entre els segles III dC i V dC, el període històric que comprèn el Baix Imperi Romà, la caiguda de Roma (476 dC) i el posterior domini dels visigots a la península ibèrica. En el transcurs d'aquest període de temps es produeix un incipient intercanvi de pes polític entre Tàrraco¹ (Tarragona), la capital de la província romana de la Tarraconense, i Bàrcino (Barcelona), la petita ciutat romana que esdevindrà en el futur la capital catalana. Un dels primers esdeveniments històrics que simbolitzen més significativament aquest intercanvi de papers entre les dues ciutats va ser l'elecció de Bàrcino com a capital del Regne Visigot en diverses ocasions, abans d'establir-se definitivament a Toledo. És just en aquest període històric quan Tàrraco deixa de ser una capital romana, en desaparèixer l'Imperi Romà d'Occident, i Bàrcino esdevé la capital del regne que acabaria per dominar la Hispània romana, un precedent de la que serà en el futur la capital de Catalunya. Aquest intercanvi de papers entre les dues ciutats és l'objecte d'estudi de la nostra recerca.

Per entendre els inicis d'aquest canvi de polaritat política entre les dues ciutats romanes, hem d'entendre, en primer lloc, el perquè de l'elecció que van fer els visigots, per quina raó van preferir una ciutat petita, Bàrcino, en comptes de la prestigiosa i magnífica capital de la província Tarraconense, Tàrraco. Comprendre quins avantatges i inconvenients oferia cada ciutat ens permetrà entendre aquest precedent històric que va establir les bases per a la construcció de la futura capital catalana. Trobem de gran interès esbrinar per quines raons la Tàrraco romana, una de les ciutats més esplèndides del seu temps, de gran prestigi i pes polític, econòmic i religiós, va deixar de ser la ciutat més influent de la futura Catalunya, paper que des del final de l'Imperi Romà d'Occident va recaure sobre la petita Bàrcino romana, en un procés que ja no tindria marxa enrere.

Com a barceloní, considero que per conèixer el procés de transformació de la meua ciutat en la capital catalana, cal conèixer en profunditat el període històric durant el qual es va gestar aquest ascens en detriment de Tàrraco, la ciutat que els romans havien dissenyat per a desenvolupar aquesta tasca. Tanmateix, crec que tots aquells interessats en la Història, i especialment en la Història de Catalunya, la Història de Roma i la Història de les ciutats, trobaran en aquesta modesta recerca una interessant aproximació a aquest apassionant període històric, que és testimoni de la fi de l'Imperi Romà a casa nostra i de l'inici de l'Edat Mitjana. Una època que marca la fi del Món Antic i la consolidació de l'Església cristiana. No obstant, tot procés de canvi històric és fruit de la conjuntura de molts i diversos petits canvis que van calant en el si de la societat i que a la llarga acaben alterant la tradició. Conscients d'aquest fet, hem intentat estar atents durant tota la recerca a tots aquests petits canvis que van fer possible la transició entre dues eres, posant el focus d'atenció en la repercussió que aquests fets van tenir sobre les ciutats de Tàrraco i Bàrcino.

Mitjançant la recerca històrica, basada en l'anàlisi de fonts bibliogràfiques i documentals, hem analitzat tots els elements que considerem fonamentals per entendre les raons per les quals dues ciutats tan properes com Tàrraco i Bàrcino van experimentar una evolució aparentment inversa, un fet força sorprenent si tenim en compte que tradicionalment, com veurem més endavant, s'ha considerat que el final de l'Imperi Romà va ser fruit d'una decadència generalitzada, i hauria d'haver afectat, per tant, les dues ciutats per igual. És per això que, insistim, no ens hem limitat a estudiar els grans esdeveniments històrics que, si bé ens ajuden a contextualitzar la situació global, no ens permeten entendre la situació concreta del cas que estudiem, sinó que hem intentat anar més enllà i estar atents a tots aquells senyals que, per insignificants que semblin, marquen el destí de les dues ciutats. És per això, tal i com creiem que s'ha de fer una bona recerca històrica, que hem acudit a una gran diversitat de fonts per tal d'enfocar l'estudi

¹ Hem considerat oportú catalanitzar l'ortografia dels noms de Tàrraco i Bàrcino, així com la d'alguns altres substantius en llatí que apareixen amb assiduitat. La resta de veus llatines les presentem en cursiva.

des de diverses disciplines, com ara la historiografia, l'epigrafia, la numismàtica i totes les disciplines derivades de l'arqueologia.

Per tal de vertebrar el nostre estudi i establir uns límits lògics en la recerca, tenint en compte la limitació temporal, vam elaborar una hipòtesi preliminar en començar la recerca, que apostava només per un factor clau com a generador del canvi que estudiem:

Les invasions germàniques van afectar enormement Tàrraco, poc fortificada, mentre que Bàrcino, millor defensada, va quedar preservada de la destrucció. El factor defensiu, per tant, va determinar l'evolució posterior de les dues ciutats.

En elaborar aquesta hipòtesi, vam establir una base per a començar la recerca, i intentar corroborar o desmentir l'afirmació que havíem proposat. Per a treballar la hipòtesi, la nostra recerca s'ha organitzat entorn grans àrees temàtiques, el que ens ha permès estudiar els esdeveniments per separat i poder-ne establir connexions. Per tal de concretar els límits temporals de la nostra recerca, hem estudiat el període comprès entre els segles III dC i V dC, l'època en què s'evidencia una decadència de l'Imperi Romà i els primers símptomes del canvi de pes polític entre Tàrraco i Bàrcino. No obstant, hem retrocedit en el temps fins al moment de la fundació de les dues ciutats per poder comparar-ne l'estructura i les diferències que hi havia entre les dues inicialment. També hem considerat oportú ordenar cronològicament els diversos esdeveniments històrics per tal d'estudiar l'evolució de les dues ciutats en diversos moments i aspectes concrets, com ara urbanisme, infraestructures, arquitectura, política, societat, economia, comerç o religió.

Trobar les evidències i els factors clau que expliquin aquest canvi ha estat l'objectiu de la nostra recerca. En tot moment hem centrat aquests temes en les ciutats de Tàrraco i Bàrcino, per veure com els esdeveniments afecten les dues ciutats i el seu entorn de manera diferent. Dit d'una altra manera, hem intentat estudiar la Microhistòria de les dues ciutats relacionant-la amb context històric del moment.

2.1. FUNDACIÓ DE TÀRRACO²

Durant la Segona Guerra Púnica (218 aC - 202 aC) l'exèrcit romà es va veure obligat a desembarcar a Empúries, per tal de poder fer front a l'exèrcit cartaginès a la península ibèrica. De seguida es va fer necessària la construcció d'una base d'operacions per a poder dirigir les campanyes militars i les possibles operacions de conquesta del territori hispà. El poblat iber de *Kesse* (situat a l'emplaçament de l'actual Tarragona) va ser el lloc escollit per a construir-hi un *praesidium militar*, anomenat *Scipionis opus* (obra d'Escipió, dels germans Gneu i Publi Escipió). Es va instal·lar estratègicament en una zona elevada, que va ser fortament emmurallada. La seva situació estratègica es basava en la proximitat a Roma, per terra i per mar, i el fàcil accés a l'interior i el sud de la península ibèrica. El lloc també era ideal per les seves bones condicions climàtiques. Per a poder transportar ràpidament els recursos humans i materials necessaris per a les accions militars, es va construir una zona portuària propera al riu Francolí, per a fer d'enllaç entre la península itàlica i el nord-est d'Hispania. No obstant, segons Estrabó, Tàrraco era una ciutat sense port (Estrabó, III), una afirmació amb la qual potser volia destacar la poca vinculació del port amb la vida ciutadana, ja que el port servia de base naval.

En aquesta fase inicial, la ciutat era un centre urbà basat en la presència militar. Servia de lloc de reunió amb els aliats i de magatzem tant dels subministres de l'exèrcit com del tresor per a pagar les tropes. Era el principal punt de venda dels botins i dels presoners de guerra, que es venien als traficants d'esclaus i altres comerciants. Per a satisfer la demanda d'oci dels soldats i la resta de ciutadans o viatgers, la ciutat disposava de tots els serveis necessaris, especialment centrats en el sector de l'alimentació, el vi i les dones. A l'hivern, quan els soldats descansaven era quan hi havia la major activitat comercial.

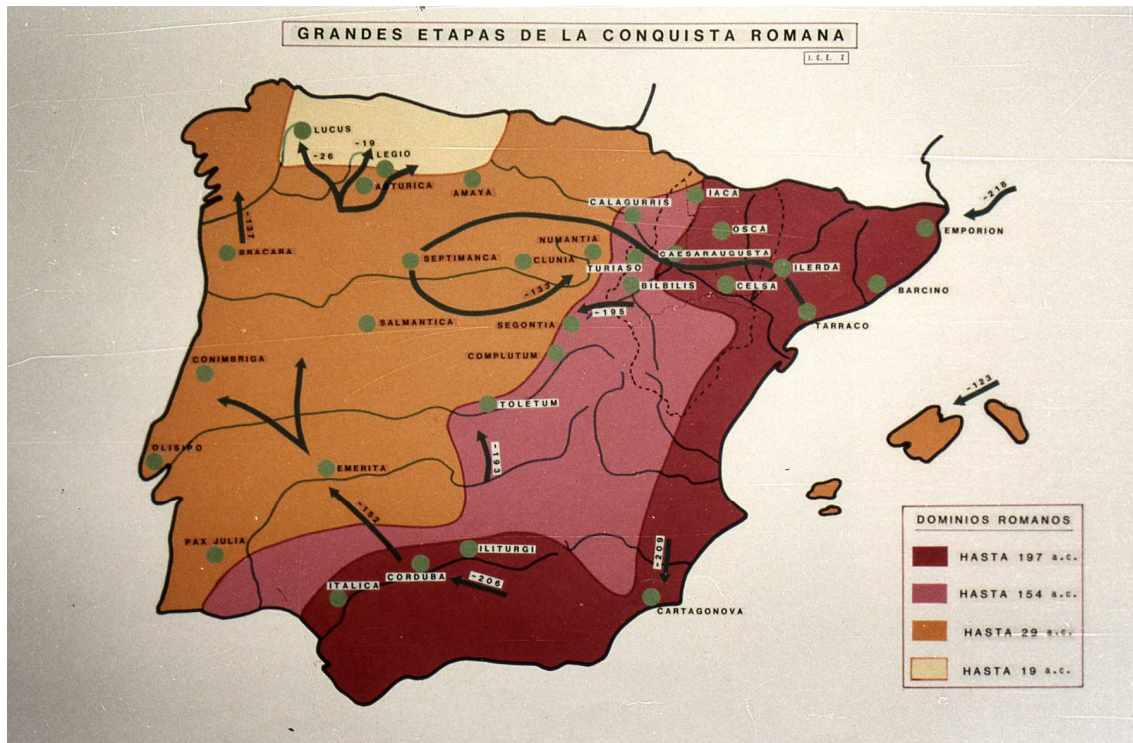
Durant la fase republicana, la ciutat es va anar urbanitzant i creixent fins a convertir-se en la millor opció per a establir una capital en territori hispà. Així, l'any 48 aC, Juli Cèsar va concedir l'estatut de colònia³ a la ciutat, amb el nom de *COLONIA IULIA URBS TRIUMPHALIS TARRACO*. Segons el que narra Juli Cèsar, Tàrraco complia la funció de capital de la província Citerior, mentre que la resta de la Hispania conquerida quedava dins de la província Ulterior, amb capital a Còrdova (Juli Cèsar *Civ. II*). No obstant, en ambdós casos, només es poden considerar realment capitals a partir del moment en què August els atorga aquest privilegi de manera oficial. Abans del principat d'August, no s'havia establert formalment cap província ni cap capital, i l'ús d'aquest darrer terme es feia de forma ambigua, sovint per designar simplement una ciutat important.

En aquesta fase de conquesta d'Hispania, Tàrraco compartia importància militar i administrativa amb *Carthago Nova*, la capital dels cartaginesos a la península ibèrica (Estrabó, III i IV; Livi XXII - XL), i sens dubte la ciutat més desenvolupada que hi havia a Hispania en aquells moments. Però els romans van preferir Tàrraco en comptes de *Carthago Nova* per a establir-hi la capital. *Carthago Nova*, hagués estat, probablement, una capital idònia, i de fet ho va ser molt més tard, a finals del segle III dC, quan es va convertir en la capital de la província Cartaginense. La principal raó per escollir Tàrraco era que la ciutat havia estat de fundació romana, obra dels Escipions, mentre que *Carthago Nova* era de fundació cartaginesa, dels eters rivals de Roma. Aquest pes simbòlic va jugar a favor de Tàrraco, ja que era considerada una ciutat amb una gran categoria històrica i moral, superior a la de qualsevol ciutat púnica (Gimeno, 1994).

² Per a la història, urbanisme i arqueologia referents a Tàrraco ens hem basat en informació extreta de: Museu d'Història de Tarragona, Museu Nacional Arqueològic de Tarragona, *Conjunto Arqueológico de Tàrraco, "Tàrraco"*, i altres recursos llistats a l'apartat de bibliografia.

³ L'*status* de colònia de dret romà elevava el rang de les ciutats a l'alçada de la mateixa Roma, i per això la seva concessió era poc freqüent.

Tàrraco va ser protagonista en el procés de romanització de la península, i com a capital provincial, es va desenvolupar molt urbanísticament per dotar la ciutat de tots els edificis, serveis i infraestructures necessaris per a una capital provincial. Així va arribar a una extensió d'unes 70 hectàrees i una població d'entre 15.000 i 30.000 habitants, en aquesta primera fase. Per tenir una referència, es calcula que la Hispània d'aquella època tenia entre 3 i 6 milions d'habitants. La ciutat hispana més gran de tots els temps va ser Mèrida, amb unes 100 hectàrees. Tàrraco, Còrdova, Sevilla i Clúnia van arribar a les 70 ha., i *Carthago Nova* a les 52 ha., amb uns 40.000 habitants (Balil, 1968; Carreras, 1995; Pérez, 1988; Tovar, 1975).

Fases de la conquesta romana d'Hispània.

2.2. L'EXCEPCIONAL URBANISME DE TÀRRACO

Degut a l'orografia del terreny on es va establir, Tàrraco va anar creixent a base de crear terrasses a diferents nivells. Cap a l'any 70 dC, es va construir el Fòrum Provincial⁴ a la part alta de la ciutat, un dels més extensos de l'Imperi Romà (unes 8 ha.). El Fòrum era el centre polític i administratiu de la gestió provincial, i comptava per a aquesta tasca amb l'arxiu provincial i la caixa de l'Estat, on s'hi guardava la recaptació fiscal de tota la província. També era la seu del *Concilium Provinciae Hispaniae Citerioris*, on es reunien els representants de les més de 300 ciutats de la província. De les dues terrasses del Fòrum, la superior estava ocupada pel recinte del culte imperial, format per una plaça porticada, de 153 x 136 metres, presidida per un temple octàstil de 24 m. d'amplada i 15 d'alçada. La segona terrassa estava ocupada per la plaça del Fòrum Provincial, de 320 x 175 m. (la més gran de l'Imperi Romà), amb un pòrtic perimetral de 4 m. d'alçada en tres dels seus costats. Al costat sud, unes escales cobertes comunicaven directament la plaça amb la tribuna presidencial del circ, i dues torres situades als extrems comunicaven altres nivells del circ amb la plaça.

⁴ Aquest era el segon fòrum de la ciutat, que ja disposava del fòrum de la colònia o fòrum municipal, ubicat a la part baixa de la ciutat. De Fòrum Provincial només n'hi havia un a cada província romana.

El circ estava dins de les muralles, al costat del Fòrum, un fet poc freqüent a les ciutats romanes, ja que per les seves dimensions s'acostumava a disposar fora de les muralles. Potser per això no era excessivament gran, en comparació amb d'altres circs (325 x 115 m., amb una arena de 290 x 75 m., dividida per una *spina* de 190 m. de llarg). Ocupava la terrassa inferior de la part alta de la ciutat, fent de barrera arquitectònica entre la ciutat imperial i els barris comercials i residencials de la part baixa. Es va construir en època flàvia (finals del segle I dC), sent l'últim element aixecat a la zona imperial. La seva construcció va ser molt costosa, perquè va caler rebaixar i aplanar una gran extensió de terreny abans de començar a construir-lo. Hi podia encabir fins a 25.000 espectadors, una capacitat enorme si tenim en compte la població de la ciutat (entre 15.000 i 30.000 habitants).

Entre el final del segle I dC i el començament del II dC es va construir l'amfiteatre, ubicat pròxim al circ i al Fòrum Provincial, però fora de les muralles, en un dels marges de la Via Augusta. Com era habitual, una part de les graderies, amb capacitat per a 15.000 persones, descansaven sobre la inclinació natural d'un turonet. Feia 110 x 86 m., amb una arena 61x38 m., que amagava la fossa *bestiaria*. La ciutat també disposava d'un teatre més senzill ubicat a la part baixa de la ciutat. Amb el Fòrum Imperial i els tres edificis públics per a espectacles (circ, teatre i amfiteatre), Tàrraco tenia un dels conjunts imperials més importants del món romà.

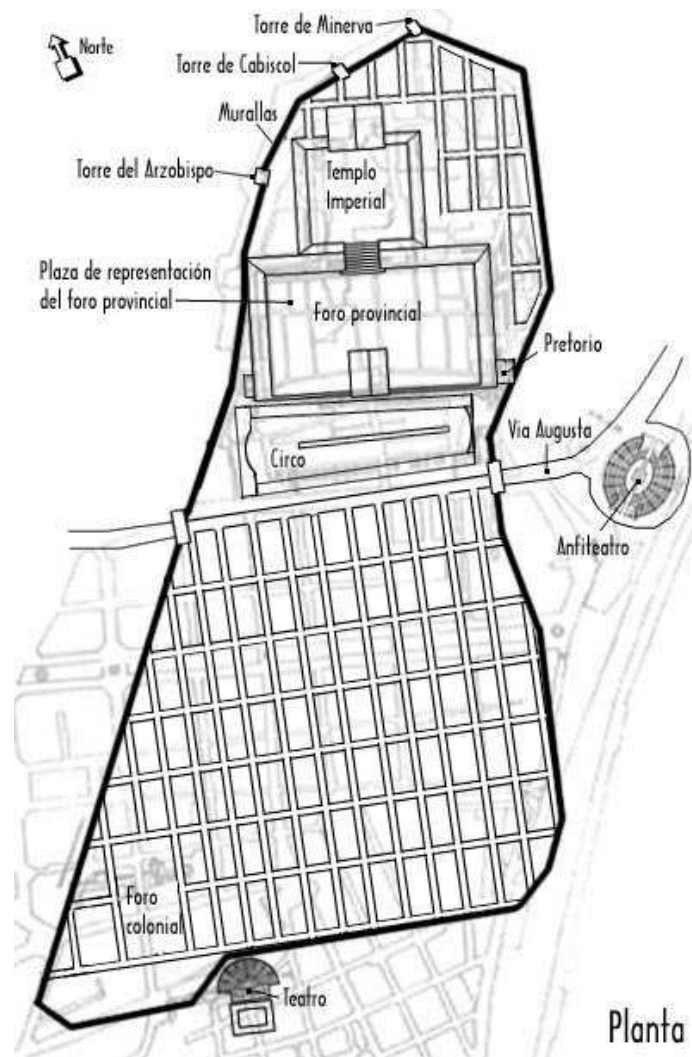
Il·lustració de Tàrraco centrada en l'àrea imperial.

Tota la ciutat quedava rodejada per muralles, que es van anar construint en diferents fases. La més antiga data del segle III aC. i combinava elements constructius ibers i romans. Constava d'un sòcol megalític de dues fileres de pedres, sobre el que descansaven uns grans carreus (4 x 1 m.). Entre les dues fileres de pedra hi havia un farciment de runa i pedres. Aquesta primera muralla tenia una alçada de 6 m. i una amplada de 4,5 m. En una segona fase, al segle II aC, es van ampliar el perímetre, l'amplada i l'alçada. El sistema constructiu era el mateix, sobre la base megalítica s'hi recolzaven uns carreus més petits. També constava de dos murs paral·lels,

separats 4,5 m., farcits de maçoneria, adobs encaixats, pedres i calç. En alguns punts l'amplada total arribava als 6 m. i l'alçada als 11 o 12 m. Per accedir a la part superior de les muralles es van construir una sèrie de rampes i es van obrir portes i petits accessos allindats, o *potemes*, als murs. Hi havia tres torres defensives situades a les zones més vulnerables: la torre del Cabiscol, la del Bisbe i la de Minerva, de planta quadrada i d'uns 7,5 m. de costat.

Una altra infraestructura important era l'aqüeducte de les Ferreres, que subministrava aigua a la ciutat, un element indispensable per als ciutadans i també per al port, ja que els vaixells la necessitaven per a diverses funcions. L'aqüeducte portava aigua des del riu Gaià, situat a uns 25 Km. de la ciutat, mitjançant una sèrie de canals que anaven baixant per la vall del riu Francolí. La part més espectacular de l'aqüeducte, que encara es pot contemplar avui en dia, són les arcades construïdes per a salvar el barranc dels Arcs, formades per una arcuació d'uns 215 m. de llarg i de fins a 26 m. d'alçada. La seva construcció és d'època d'August.

Tot i que els testimonis de la grandiositat i el prestigi que va assolir la ciutat de Tàrraco són molt nombrosos, finalitzarem aquest apartat amb dos elements arquitectònics que no podíem obviar. El primer és l'arc de Berà, el millor exemple a la península ibèrica d'arc monumental d'un vano. Data de principis del segle I dC, i estava inclòs dins de la reforma de la via Hercúlia, o via Augusta. El segon és la torre dels Escipions, també ubicat sobre la Via Augusta. Construït al segle I dC, va ser el monument funerari romà més famós de tota la península, propietat, probablement, d'una gran família de la ciutat, però no dels Escipions.

Plànol de Tàrraco durant el Baix Imperi

3. FUNDACIÓ I URBANISME DE BÀRCINO^{5 6}

L'expansió de Roma va provocar que el Mediterrani occidental s'anés urbanitzant, aprofitant en molts casos poblats o enclavaments semiurbanitzats dels ibers. La Bàrcino romana es va fundar cap a l'any 10 aC a l'emplaçament del poble iber dels Laietans, anomenat de *Barkeno*, tot i que els romans ja dominaven la plana de Barcelona des de l'any 133 aC, aproximadament. El seu nom fundacional, COLONIA IULIA AUGUSTA FAVENTIA PATERNA BARCINO (abreviat IVL·AVG·FAV·PAT·BARCIN·), ens indica que la ciutat gaudia de l'estatut de colònia, que estava sota l'auspici de la família imperial, que estava pensada per a veterans de guerra (faventins) i que l'havien fundat autèntics romans (pares de l'Imperi). Era la segona colònia que es va fundar en terres catalanes, només precedida per Tàrraco.

Al món romà l'estatut de colònia va estar sempre contraposat al de municipi. El municipi era una agrupació de ciutadans vinculats per la comú participació dels càrrecs públics, que decidien les actuacions necessàries per la ciutat. La colònia, en canvi, no era una agrupació que existís amb anterioritat, sinó que era el resultat d'un acte fundacional emès per Roma, sobre un territori amb una àrea dedicada al cultiu. La colònia era una mena de reproducció en petit de Roma i estava molt vinculada a l'exèrcit, també pagava molts menys impostos que els municipis, i tenia molt més prestigi (Blázquez, 2003). Per tant, Bàrcino, va ser una ciutat important des de la seva fundació, i va gaudir dels privilegis i el prestigi propis de les colònies romanes.

Il·lustració de Bàrcino

Els primers anys després de la fundació, a Bàrcino hi vivien unes 2.000 persones, entre les que hi havia una majoria de militars retirats amb un sou elevat, que residien en còmodes *domus* amb les seves famílies. També hi destacaven entre els seus habitants el gran nombre de lliberts

⁵ Per a la història, urbanisme i arqueologia referents a Bàrcino ens hem basat en informació extreta de: Museu d'Història de Barcelona, Museu d'Arqueologia de Catalunya de Barcelona, *De Bàrcino a Barcelona*, "Bàrcino", i altres recursos llistats a l'apartat de bibliografia.

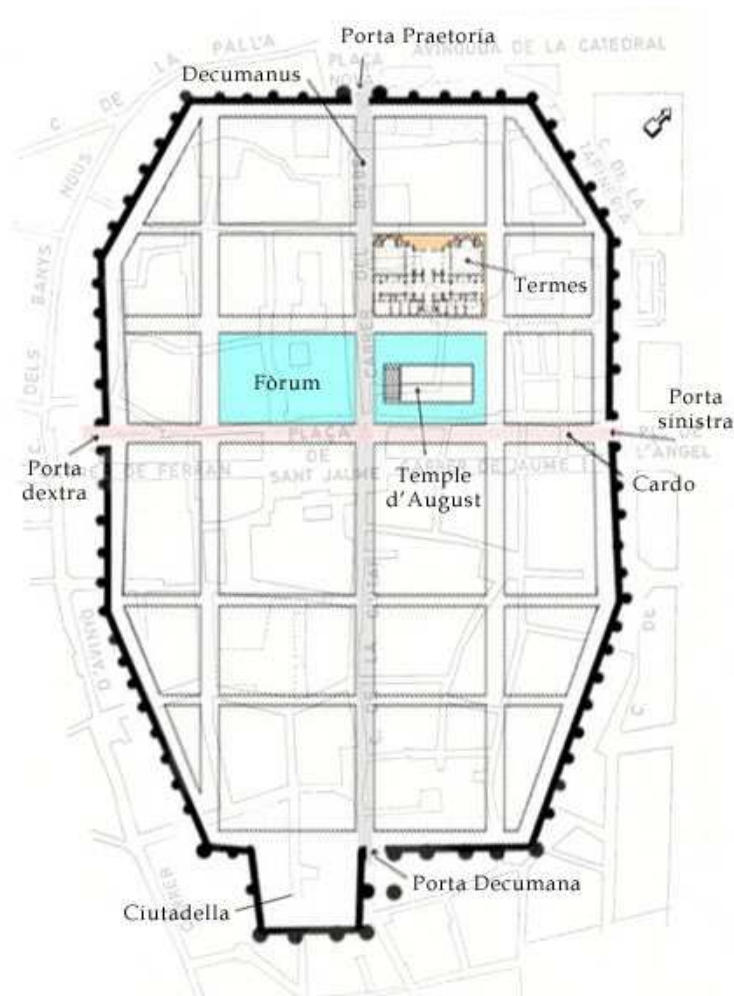
⁶ Integrem l'urbanisme de Bàrcino dins l'apartat de la fundació, a diferència de Tàrraco, per la poca excepcionalitat de la seva arquitectura.

(esclaus alliberats) que hi havia. Seguint el costum romà, els primers habitants, de procedència itàlica majoritàriament, es van inscriure a una tribu, la Galèria, majoritària a Hispània. Pel nom fundacional de la ciutat, els seus habitants eren anomenats tant *barcinonenses* com *faventini*. Bàrcino va ser fundada com a residència per als veterans de les guerres càntabres, com ho van ser moltes altres ciutats romanes, com Mèrida o Saragossa (Tovar, 1975). La seva fundació responia a un pla de reestructuració del nord-est de la península ideat per Agripa, un cop acabades les guerres càntabres (19 aC), i “pacificada” tota la península. Bàrcino quedava ubicada entre les dues ciutats romanes més importants de la costa catalana, Tàrraco i Empúries.

L'estudi de les àmfores trobades als jaciments arqueològics barcelonins i a d'altres indrets del que va ser l'Imperi Romà, indiquen que Bàrcino va tenir una gran importància comercial (Berni, 2001). La seva fundació podria respondre, a banda de qüestions administratives, a la necessitat de controlar l'intens tràfic comercial que es produïa a la zona laietana. La seva ubicació era la idònia per a controlar el tràfic comercial de les platges del Llobregat, on hi havia el port natural del *Rubricatum flumen* (el riu Llobregat), el destí final de les mercaderies que baixaven pel riu des de l'interior. L'arqueologia testimonia la gran activitat comercial que hi va haver al port de la ciutat (encara molt desconegut però), des del que s'exportaven els vins i altres productes dels actuals Pla de Barcelona, Baix Llobregat i Vallès Occidental, i s'importaven moltes altres mercaderies. Si bé Tàrraco s'havia instal·lat en un lloc que semblava estratègicament idoni, amb el temps es va veure que des de Bàrcino també es podia accedir molt bé a l'interior de la península, travessant les serralades litorals, el que convertia la ciutat en un lloc excel·lent per a les comunicacions, el transport i el comerç. Des de la seva fundació, la colònia va prosperar molt i va assolir un paper destacat entre les ciutats de la costa catalana. Es calcula que al segle II dC la ciutat va arribar a tenir entre 3.500 i 5.000 habitants. Cap a l'any 44 dC, Pomponi Mel·la la va qualificar de ciutat petita i fortificada. Uns anys més tard, Plini va dir que era una de les 12 colònies de la Hispània Citerior on es va establir, per *deductio*, un grup de ciutadans romans civils o veterans de les guerres càntabres. Ruf Fest Aviè la qualificava, al segle IV dC, de lloc agradable, de terra fèrtil i port acollidor.

A banda de les bones comunicacions que oferia Bàrcino, també era un enclavament estratègicament molt ben situat, gràcies als 12 m. d'elevació sobre el nivell del mar que proporcionava el mont Tàber⁷. Precisament en aquest punt, al *Mons Taber* (a l'actual barri Gòtic), és on es va construir el primer edifici de la ciutat, entre els anys 15 i 13 aC, en època d'August. Es tractava d'un temple de 12 m. d'alçada, que es va dedicar posteriorment al culte imperial, i per això se'l coneix com a temple d'August. Era un edifici de planta rectangular sobre un pòdium, hexàstil i perípter (6x11 columnes) d'uns 35 m. de llarg per 17,5 m. d'amplada i amb dues columnes *in antis*. A l'interior hi havia una escultura d'August. Sembla que el conjunt estava format encara per un o dos temples més petits, adjacents. A la seu del Centre Excursionista de Barcelona encara es conserven quatre columnes que formaven un dels angles del temple. La ciutat es va construir dins d'un perímetre octogonal, organitzada a la manera dels *castrum*, els campaments militars romans. Com era habitual a les colònies de fundació romana, hi havia dues vies centrals perpendiculars entre elles: el *Decumanus maximus* (de 825 m.), que travessava la ciutat des de la *Porta Praetoria* (ara Portal del Bisbe, a la plaça Nova) fins a la *Porta Decumana*, i el *Cardo maximus* (de 550 m.), que unia la *Porta principalis sinistra* (plaça de l'Àngel) i la *Porta principalis dextra*. Les vies secundàries eren les *decumani minores* i les *cardines minores*. Les quatre portes tenien tres arcades, una més gran per al trànsit rodat i dues més petites per a vianants, i quedaven flanquejades per dues torres defensives de planta circular. Aquesta trama de carrers formava una quadrícula que estructurava la disposició de les *domus* (cases) i els edificis públics. Al centre de la ciutat, a l'encreuament del *Decumanus Maximus* i el *Cardo Maximus*, hi havia el fòrum de la colònia, on hi ha actualment el palau de la Generalitat, que estava presidit pel temple d'August.

⁷ El nom del mont Tàber, *Mons Taber* en llatí, és d'època medieval i no romana.

Plànol de Bàrcino

Com que era una colònia petita, d'unes 10 ha., no es van construir grans edificis públics, com un amfiteatre o un circ. La ciutat només disposava d'un modest teatre. No obstant, alguns estudis arqueològics apunten que potser hi havia una arena o un amfiteatre fora de les muralles, prop de la porta de llevant, a l'actual emplaçament de Santa Maria del Mar. No en queden restes arqueològiques destacables perquè, probablement, les graderies d'aquesta arena es van fer de fusta, sense usar pedra o formigó. La ciutat disposava de dos aqüeductes que conflüen a la muralla, al costat de la porta de l'actual plaça Nova, que portaven aigua, probablement, de Collserola i del Besòs. Tota aquesta aigua permetia mantenir un bon sistema d'aigua per a tots els edificis, les termes i també per al port. També es disposava d'un bon sistema de clavegueram. Per a garantir la higiene, els cementiris havien d'estar extramurs, com a molt vorejant l'accés a les portes, ja que les inhumacions estaven prohibides dins de la ciutat. A la porta *Praetoria* hi havia una necròpolis (a l'actual plaça Vila de Madrid), que encara conserva 85 elements funeraris, sobretot del segle II i III dC, amb sepultures típiques de les classes humils romanes. Les famílies acomodades feien monuments funeraris als camins d'entrada a les ciutats amb plaques amb el nom de la família i el difunt.

Al principi, les muralles de la ciutat no eren massa robustes, sinó que més aviat feien la funció de delimitar la ciutat. La primera muralla era força senzilla, amb torres defensives situades només als angles i a les portes. Com en el cas de Tàrraco, la situació de calma dins l'Imperi no feia necessari disposar de grans estructures defensives. Però les primeres incursions de francs i alamans, van posar de manifest la necessitat de reforçar les muralles. La nova muralla, bastida entre els segles III dC i V dC, va aprofitar com a base la primera, a la que s'hi va afegir una

ciudadella a la part baixa, de cara al mar, que ampliava el perímetre fins als 1.270 m. Consistia en un mur doble, amb una amplada que variava entre els 2 i els 8 m., farcit de pedra, morter, i altres objectes. Però el més destacable d'aquesta muralla eren les torres defensives de planta rectangular, o de planta circular a les cantonades i a les portes. N'hi havia fins a 82, amb una alçada d'uns 18 m., que protegien tot el perímetre. Això va fer que la ciutat fos coneguda com la "ciutat coronada". Les obres de la muralla de Bàrcino van ser les més importants del Baix Imperi a tota la província Tarraconense, i potser una de les causes per les que Bàrcino va guanyar més prestigi i es va començar a comparar amb Tàrraco.

4. VIDA SOCIAL

Les ciutats romanes eren l'escenari de la vida social dels ciutadans. Al capdamunt hi havia una elit que controlava l'economia i la política, mentre que la base estava formada per la plebs urbana (homes i dones lliures i lliberts) i els esclaus. Els habitatges més luxosos eren les *domus*, i les més humils les *insulae*, una mena de blocs d'apartaments. Les classes socials eren molt separades. Hi havia els ciutadans (*cives*) nascuts a la ciutat o els que havien obtingut la ciutadania, els domiciliats sense ciutadania (*incolae*), els residents transitoris (*hospitales*) i els esclaus sense drets. Els ciutadans i els domiciliats pagaven impostos municipals, però els càrrecs de govern només els podien ocupar els ciutadans plens. Això va canviar l'any 212 dC, amb l'aprovació de la *Constitutio Antoniana* de Caracal·la, que atorgava als domiciliats i la resta d'homes lliures els drets dels ciutadans. En total hi havia vuit classes socials: senadors, cavallers, militars, magistrats, municipals, ciutadans, lliberts i esclaus (Tovar, 1975).

Les colònies com Bàrcino funcionaven governades per un *ordo*, un cos executiu basat en el model del Senat de Roma, que es reunia a la *curia*. El formaven senadors (*decuriones*) que podien nomenar *patroni* i *hospites* per desenvolupar tasques importants. Els cent membres senatorials es reunien en assemblea per tractar els temes que afectaven a la ciutat, i eren escollits cada cinc anys entre els homes lliures de la ciutat que disposaven de patrimoni. S'escollien magistrats o *duumvirs* per a encarregar-se dels assumptes judicials, ajudats pels edils, els encarregats de la vigilància dels carrers i els edificis. Els magistrats, provinents de classes acomodades, tenien l'obligació de pagar les diversions públiques. Hi havia altres funcionaris, que s'escollien cada cinc anys, que s'encarregaven del cens, els patrimonis, les finances, els cultes ordinaris (sacerdots o pontífexs) i els imperials (servir augustal). El govern de la ciutat quedava, doncs, en mans d'una petita oligarquia. El poble només podia escollir en assemblea alguns *decurions* i sacerdots municipals. A mesura que les ciutats van anar augmentant de categoria, les elits es van interessar cada vegada més en els càrrecs públics, ja que aquests els permetien obtenir la ciutadania romana directament (Keay, 1992).

Les classes socials més adinerades mantenien el seu estatus i prestigi contribuint econòmicament en obres per a la comunitat. Això va fer possible la construcció de moltíssimes obres i de donacions de tot tipus a totes les ciutats romanes, que competien per veure quina tenia els habitants més generosos (Keay, 1992). A Bàrcino la família de senadors més influents van ser els Luci Minici Natal (*Lucius Minucius Natalis* pare i fill), pròxima a l'emperador. Per demostrar el seu poder van regalar unes termes a la ciutat, l'any 125 dC. Una làpida de marbre que es troba al Museu Arqueològic de Montjuïc ens ho testimonia. També van fer un gran donatiu a la ciutat (una fundació) perquè amb els interessos es fessin donatius en una data determinada. Als Jocs Olímpics del 129 dC, Luci Minici Natal Quadroni va guanyar les curses de quadrigues. També era de Bàrcino *Nummius Aemilianus Dexter*, fill del bisbe Pacià, que va tenir alts càrrecs a Hispània i a Àsia abans d'ocupar el càrrec de prefecte del pretori a Itàlia en temps de Teodosi. Luci Cecili Obstat, veterà de la legió VII *Gemina*, també va fer una donació a la ciutat en forma de fundació perquè es poguessin pagar amb els interessos uns jocs anuals i la compra d'olis per les termes. El que demanava a canvi era la llibertat dels seus lliberts, condició que si no es complia faria passar la donació a la ciutat de Tàrraco. També tenim constància de Luci Juli, soldat veterà de la legió II Augustana, de la primera meitat del segle I dC. Tenim també

testimoni de quatre cavallers, tots de tribus diferents a la Galèria, és a dir, que no havien nascut a la ciutat sinó que s'hi havien instal·lat durant la primera meitat del segle II dC, que van ser els principals impulsors de moltes de les escultures que han arribat fins als nostres dies.

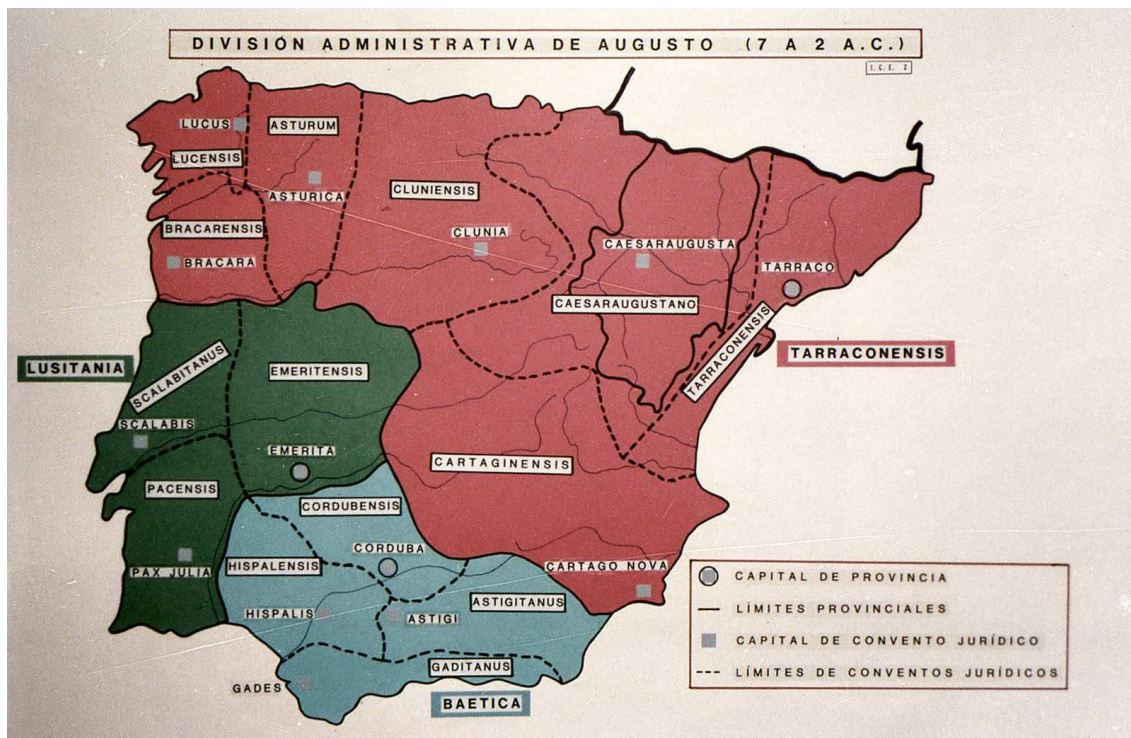
De Tàrraco coneixem a Luci Cecili Cecilià, de principis del segle II dC, que va ser escollit duumvir de la ciutat en tres ocasions i després es va convertir en *flamen* (sacerdot o *pontifex*) de la Tarraconense, càrrec que es concedia només a aquells que havien fet una brillant carrera municipal, i que donava accés a una carrera política a Roma (Keay, 1992). Un dels tarragonins més il·lustres de tots els temps va ser Luci Licini Sura, que va ser general de Trajà. La seva donació més coneguda és l'arc de Berà, que es va construir segons el que disposava el seu testament. Un llibert seu, Luci Licini Secund, tenia a Bàrcino fins a vint monuments, algun d'ells amb estàtua.

La gran majoria dels actes d'evergetisme de què en tenim constància provenen del segle II dC, el moment àlgid de l'economia d'Hispània i de la resta de l'Imperi, just abans de la profunda crisi del segle III dC. Tenim nombrosos exemples, tant de Tàrraco com de Bàrcino, que ens evidencien que a les dues ciutats hi havia famílies poderoses i ben relacionades, que presidien la vida social de les seves respectives ciutats (Tovar, 1975). No obstant, Tàrraco, per la seva condició de capital provincial, concentrava més elits que no pas Bàrcino.

5. VIDA POLÍTICA

El màxim representant de les províncies romanes durant la República era el pretor, escollit pel senat de Roma. Aquest s'encarregava d'administrar la província, i entre d'altres tasques, de recaptar els impostos. En època imperial, algunes províncies estaven governades per procuradors que nomenava directament l'emperador, que així s'assegurava el control de l'exèrcit de les províncies. Amb l'ampliació territorial de les províncies hispanes es va fer necessari crear un consell provincial centralitzat, a les capitals, que reunia representants de cadascun dels *conventus*. La Tarraconense quedava dividida en set *conventus*, un d'ells era Tàrraco, amb capital a Tàrraco, que alhora era la capital provincial. El *conventus* de Tàrraco ocuparia actualment Catalunya i la meitat septentrional de la comunitat Valenciana (Keay, 1992).

Amb l'arribada al poder d'Octavi August, hi va haver un canvi substancial en la forma de governar i d'administrar l'estat. Molts dels privilegis que havien estat en mans de la noblesa en temps de la República van passar a estar controlats pel Principat. El poder imperial va anar substituïnt tots aquells poders locals que s'havien anat enriquint en època republicana, i el govern de les províncies va passar de ser un privilegi de l'aristocràcia a quedar en mans d'una burocràcia estatal (Tovar, 1975). Durant la conquesta d'Hispania, la difícil resolució de les guerres càntabres, va fer necessària la presència d'August. Per poder solucionar el conflicte i organitzar les ofensives contra els insubmisos cantàbrics, l'any 27 aC l'emperador es va instal·lar a Tàrraco, ciutat que ja havia visitat diverses vegades. S'hi va quedar la majoria del temps que va durar la seva estança, fins que va decidir tornar a Roma, donant per pacificada la zona nord, l'any 25 aC. La guerra, però, no va acabar fins el 19 aC, gràcies a la campanya d'Agripa (Tovar, 1975). Va ser just en aquest any que August va nomenar Tàrraco capital de la província Tarraconense. Ja havia estat designada, des de l'any 27 aC aproximadament, com a capital formal i administrativa de la província de la Hispania Citerior, convertint-se en una de les ciutats més importants de l'Alt Imperi. Per la seva condició de capital provincial i de centre de culte imperial, Tàrraco va atraure a les aristocràcies, tant de la província com d'altres indrets de l'Imperi, durant tot el període comprès entre els segles I dC i III dC. L'epigrafia ens testimonia com moltes d'aquestes famílies acaparaven els càrrecs municipals de totes les ciutats de la Tarraconense (Keay, 1992).

Divisió provincial d'August.

El primer emperador flavi, Vespasià (69 dC - 79 dC), va concedir el dret llatí a tota Hispània, el que donava la possibilitat als magistrats d'obtenir la ciutadania romana i accedir a una carrera política de prestigi. L'accés al poder de Vespasià va posar fi al període d'aixecaments successius, mitjançant un programa de reformes polítiques amb l'objecte de restaurar el poder central i el prestigi de l'Emperador. Uns anys després, el govern de Domicià va portar massa lluny el poder imperial, provocant el rebuig de l'aristocràcia senatorial. A la seva mort, el Senat va intentar restablir el seu poder, escollint el dòcil Nerva com a emperador, instaurant la dinastia Antonina. Però l'exèrcit no hi va estar d'acord, i va pressionar per designar un successor afí als seus interessos, Marc Ulpi Trajà, un prestigiós general de l'exèrcit nascut a Itàlica, Hispània. El seu accés al tron imperial el va convertir en el primer emperador nascut a províncies, que va aconseguir reduir el poder de l'aristocràcia romana en favor del poder provincial. Aquesta elecció va ser possible gràcies al pes de la facció hispana del Senat i a l'entesa amb l'exèrcit (*concordia exercitum*).

En temps de Trajà, tot i el gran moment de glòria que es vivia a tot l'Imperi, es va començar a notar en alguns aspectes un estancament i decadència dels ideals i institucions, fruit d'inquietuds socials, noves idees i sentiments religiosos. Els bons temps van fer que la població d'Hispània arribés a doblar la d'un segle enrere (Tovar, 1975). A Trajà (96 dC - 117 dC) el va succeir el seu cosí Adrià (117 dC - 138 dC), també d'Itàlica. Amb Adrià es va viure un gran moment quant a ordre polític, administratiu, eficiència del govern, equilibri social i universalització de la cultura, arribant al punt més àlgid de la civilització romana (Tovar, 1975). Sabem que Adrià va passar un hivern a Tàrraco (122 dC - 123 dC) per tal de resoldre alguns problemes militars, i va fer restaurar el temple d'August de la ciutat. Adrià va introduir el culte imperial que es feia a Roma a les províncies, que tenien una variant diferent del culte (Tovar, 1975). Aquesta dinastia es va correspondre amb l'edat d'or de l'Imperi Romà, de la que es considera el seu punt més àlgid el govern de Marc Aureli (161 dC - 180 dC), seguida de la nefasta gestió del seu fill Còmode (180 dC - 192 dC), que va posar fi a la dinastia i a l'edat d'or. En aquests anys, Septimi Sever, procònsol de la Tarraconense i futur emperador, va fer restaurar novament el temple de Tàrraco (178 dC) (Tovar, 1975).

La influència hispana a Roma es va anar gestant des del moment de la conquesta de la península ibèrica. Al segle I aC, ja hi havia constància d'alguns senadors a Roma d'origen hispà. En època de Cèsar ja eren un grupet, i al 40 aC, el gadità Corneli Balbo es va convertir en el primer cònsol d'origen provincià. En època flàvia, les elits hispanes ja accedien als llocs importants de l'administració central i a partir de l'època clàudia aquesta presència va començar a ser notòria i ja eren molts els que es dedicaven al *cursus honorum*, la carrera política, que culminava amb el càrrec de cònsol. Amb Nerva, el clan dels senadors hispanes va arribar a 14 membres. Dels senadors que procedien d'Hispania, un 70% van ser de la província Bètica, mentre que la resta van ser de la Tarraconense. Tres senadors van ser de Tàrraco, quatre de Bàrcino, i només Itàlica va donar més senadors a Roma, nou. Entre els senadors hispanes més influents va destacar Luci Licini Sura, de Tàrraco, que era el cap d'una nombrosa família de prestigi, alguns dels quals van arribar al consolat i al senat amb els emperadors hispanes. El seu consell va ser fonamental per fer que Nerva escollís Trajà. La seva influència va fer que Trajà fos destinat a la Germània, Adrià a la Panònia i Servià (també hispà, cunyat d'Adrià) al Danubi. Amb aquesta disposició, tot el nord de l'Imperi i el Senat estaven sota la seva influència. A la campanya de la Dàcia, Sura va tenir a les seves ordres a Adrià. Va ser tres vegades cònsol, el màxim permès, i home de confiança de Trajà. També va promoure la candidatura imperial d'Adrià (Keay, 1992). Luci Minici Natal, de Bàrcino, va ser llegat de la legió V Macedònica a la guerra de la Dàcia, i va arribar a ser senador a Roma en temps de Trajà (Keay, 1992). L'existència d'aquests senadors, però, no va tenir una especial transcendència en la vida política de les seves ciutats d'origen, ja que els seus interessos estaven dirigits cap a Roma exclusivament, el que els obligava a invertir molts recursos a Itàlia i els convertia en ciutadans italians. Després de la dinastia Antonina, els hispanes van deixar de tenir un pes polític tan gran. Molts anys més tard, Teodosi I (379 dC - 395 dC) va ser el tercer emperador que Hispania va donar a l'Imperi (de Coca, a la Cartaginense). Des de Constantinoble va governar l'Imperi d'Orient, i va ser l'últim emperador en mantenir cohesionades les dues parts de l'Imperi. Els seus fills, Arcadi i Honori, no van ser capaços de mantenir aquesta cohesió, el que va suposar la ruptura definitiva de l'Imperi i la desaparició de la part occidental. Alguns aristòcrates hispanes van poder accedir a la carrera política de Constantinoble, com va ser el cas de Numi Emilià Dèxter, de Bàrcino, fill del bisbe Pacià.

Les ciutats de Tàrraco i Bàrcino, tot i no haver estat el lloc d'origen de cap emperador, ni pertànyer a la seva província, van aportar un nombre relativament elevat de senadors a Roma, cosa que evidència la riquesa i el grau de civilització al que havien arribat aquestes dues ciutats, només comparable al de la Bètica. En aquest aspecte, les dues ciutats queden equiparades, i testimonien com a les dues hi havia importants famílies aristocràtiques. Cal destacar que Bàrcino, sense ser capital provincial, va aportar més senadors a Roma que no pas Tàrraco, que sí que ho era, el que ens dóna una idea del potencial econòmic de les famílies de la petita Bàrcino.

6. ASPECTES ESTRATÈGICS I MILITARS

A mesura que els dominis romans a Hispania anaven augmentant es va fer necessari comptar amb un nombre creixent de tropes per controlar el territori. Durant la Segona Guerra Púnica, amb l'arribada dels Escipions a Hispania, es van incorporar a l'exèrcit romà mercenaris locals, un sistema que ja havien posat en pràctica els cartaginesos. A partir de l'any 91 aC, molts hispanes, la majoria provinents dels pobles guerrers del nord, ja eren membres de l'exèrcit romà. Per tal d'establir de forma permanent un exèrcit d'ocupació a Hispania, August va posar en marxa un exèrcit professional, voluntari i remunerat. Els qui servien durant 25 anys se'ls concedia la ciutadania romana i una bona jubilació. Les legions hispanes van ser decisives a l'hora de recolzar el candidat Sulpici Galba, governador de la Tarraconense, que va ser emperador després de la mort de Neró. Vespasià (69-79dC) va comptar amb el recolzament de tres legions hispanes per a imposar-se sobre l'efímer Vitel·li, un fet que l'emperador va agrair promulgant un edicte que atorgava la ciutadania a tots els habitants d'Hispania. La concessió

del dret llatí a tota Hispània responia a un pla de profunda romanització, que buscava l'estabilitat de les terres conquerides. Fins al segle I dC, la pau de les províncies quedava garantida per petites guarnicions que es van situar a Còrdova, Tàrraco i Mèrida. Tàrraco, a més, també disposava d'una flota, o exèrcit mòbil de terra. Per aconseguir una atmosfera pacífica, Vespasià va desmilitaritzar Hispània, guarnida només amb la legió VII *Gemina*, aquarterada a Lleó. La resta de tropes es van enviar a defensar dels límits de l'Imperi, a Germània i a Àfrica. La desmilitarització era un senyal que evidenciava la pau i l'estabilitat de què gaudia Hispània. La Tàrraco d'època flàvia, vivia uns anys tranquils i enriquidors gràcies a la gent que hi acudia des de tots els indrets del món (Tovar, 1975).

Durant el segle II dC, les ambiciosos campanyes militars de Trajà van fer que Hispània patís un notable despoblament, degut al massiu reclutament forçat de soldats. Per tal d'evitar el descontent que aquest fet va generar a Hispània, Adrià va reestructurar el sistema de reclutament, que a partir de llavors es va fer a les mateixes regions on feien falta efectius. Això va convertir l'exèrcit imperial en un conjunt d'exèrcits regionals (Tovar, 1975). Hispània ja feia dos segles que havia estat completament conquerida, i ciutats com Tàrraco ja tenien quatre segles de vida. Tant de temps de pau i prosperitat havien fet oblidar les èpoques de guerra, i la solidesa de l'Imperi feia difícil pensar en algun enemic que en pogués penetrar els límits i plantar-se a Hispània. Per això, entre els segles I dC i II dC, l'aspecte defensiu de les ciutats i de tota la península ibèrica es va anar relaxant enormement. Les muralles de Tàrraco s'havien construït en dues grans fases, la primera entre els anys 217 i 197 aC, en temps del primer assentament militar, i la segona entre els anys 150 i el 125 aC, que va consistir en una reforma i ampliació del primer recinte murari fins a arribar als 6 m. d'amplada i als 12 m. d'alçada. La inexistència de torres defensives (només es conservaven les tres torres de la primera fase), evidencia que aquesta muralla no estava dissenyada per a suportar el setge d'un exèrcit, sinó que estava concebuda per a defensar fàcilment la plaça, amb una guarnició reduïda, davant de contingències menors (Keay, 1992). A més, per facilitar el pas a través de les muralles es van construir dues grans rampes a l'est i a l'oest, que permetien l'accés d'homes i carruatges des de l'exterior al pas de ronda superior. Evidentment, les rampes també podien facilitar a l'enemic l'accés a la ciutat en cas d'un atac, però aquesta era una possibilitat que el pas del temps havia anat esborrant. Tant era el relaxament, que de mica en mica es van anar reaprofitant els carreus de les muralles per a altres construccions, el que va fer que aquesta anés desapareixent en diverses zones.

Muralla de Tarragona, reforçada durant l'Edat Mitjana.

Dos-cents anys després de la construcció de les muralles de Tàrraco, es van començar a construir les de Bàrcino. Les colònies romanes, com Bàrcino, Saragossa o Mèrida van ser fundades per veterans de l'exèrcit, i per això mantenien una organització heretada de l'estratègia militar. Aquesta orientació militar feia que els elements estratègics i defensius de les colònies fos fonamental, i per això totes disposaven d'imponents circuits de muralles, que a banda de defensar la plaça, donaven a la ciutat un gran prestigi. A Tàrraco, en canvi, es va concedir l'estatut de colònia a una ciutat que ja havia estat un centre de poder durant dos-cents anys, i que havia anat creixent sense haver imposat una estructura de tipus rectangular. Això feia que la ciutat no tingués l'estructura ni les característiques pròpies de les colònies de nova fundació, ni que en la seva construcció i manteniment les muralles i l'aspecte defensiu hagués estat un element fonamental (Keay, 1992).

Restes de les torres defensives de la muralla romana de Barcelona.

Al segle III dC, però, la calma que s'havia viscut fins llavors es va veure alterada per les primeres incursions de pobles germànics, que van provocar una onada de remodelacions de les muralles arreu d'Hispania. No hi ha constància de cap refortificació de les muralles de Tàrraco després de les invasions, en canvi, Bàrcino, potser per la seva condició de colònia, sí que es va reforçar moltíssim amb l'ampliació de les muralles, a les que s'hi van afegir grans torres defensives. Aquesta diferència va donar, amb el temps, un major prestigi a la ciutat de Bàrcino, ja que en temps d'invasions unes muralles sòlides eren un element imprescindible.

7. PRIMERES INCURSIONS BÀRBARES

Entre els segles I dC i II dC, l'Imperi Romà va anar creixent fins a establir els seus *limes* a tocar dels pobles germànics. Aquests pobles "bàrbars" practicaven l'agricultura, però s'havien d'anar movent de lloc perquè no coneixien la rotació dels conreus. En el seu *modus vivendi*, la guerra era un costum molt arrelat que els permetia fer exercici, divertir-se, guanyar prestigi i obtenir botins. A mesura que els romans es van anar acostant, les pràctiques bel·licoses dels pobles bàrbars els van començar a afectar directament. A la segona meitat del segle III dC, els francs i els alamans van ser els primers pobles en creuar les fronteres i saquejar les Gàl·lies i Hispània. No sabem amb certesa si les incursions dels franco-alamans van tenir alguna influència a la ciutat de Bàrcino. El temple va continuar dret i al seu lloc, i entre el 269 dC i el 305 dC, el Senat barceloní va fer aixecar al fòrum de la ciutat monuments a diversos emperadors, pel que s'intueix que, com a mínim, aquest espai no havia estat destruït. Les dades arqueològiques, però, ens mostren la gran presència d'elements arquitectònics enterrats dins la muralla, el que podria suggerir una destrucció urbana (Blázquez, 2006). Aquesta hipòtesi queda reforçada per la troballa de monedes (trobadres a la Plaça del Rei i la Casa Padellàs) que podrien representar les incursions germàniques a la ciutat, i la posterior reconstrucció de les muralles amb materials reutilitzats. Només disposem d'aquests dos indicis per aventurar la possible destrucció causada per les incursions d'aquests pobles, però per la resta de testimonis trobats arreu d'Hispània no descartem aquesta possibilitat.

Tàrraco sí que va ser arrasada per les primeres incursions bàrbares, durant les quals el fòrum de la colònia es va incendiar i va quedar derruït. El Fòrum Provincial, en canvi, no va quedar afectat. Els historiadors situen aquests fets entre els anys 255 dC i 264 dC, gràcies tant a l'arqueologia com a les nombroses referències històriques de personatges coetanis. L'historiador Víctor Aureli va deixar constància de l'assalt dels franco-alamans, l'any 260 dC, als suburbis de Tàrraco, abans d'apoderar-se d'algunes naus per tal de poder navegar fins a Àfrica (Víctor Aureli, XXXIII, 3). Un altre historiador, Orosi, va relatar com els efectes de la destrucció de les incursions franco-alamanes encara eren visibles al segle V dC (Orosi VII, 22,7-8). També es van referir a aquests fets Eutropi, Pròsper de Tir i Jeroni, pels que sabem que els bàrbars van estar voltant per Hispània durant dotze anys (Blázquez, 2006).

L'arqueologia ens ha permès saber que la destrucció va arribar a tota la zona d'influència de les dues ciutats. Les vil·les i ciutats properes a Tàrraco i Bàrcino van ser destruïdes per aquestes incursions bàrbares (Tovar, 1975). Van quedar arrasats els nuclis romans situats a les actuals Badalona, Sant Andreu de Llavaneres, Mataró, Sant Cugat, Sabadell, Altafulla, Calafell, Reus, Vilanova i la Geltrú, i també més al nord, Girona, Tossa de Mar o Empúries, i a l'est, Lleida o Saragossa, entre moltes d'altres poblacions hispanes. Són tantes les proves, i tan coincidents en el temps, que es pot parlar d'una autèntica destrucció generalitzada a Hispània provocada per les incursions bàrbares del segle III dC (Blázquez, 1968). Moltes ciutats, vil·les i indústries, com per exemple la indústria minera, van quedar abandonades, empobrides o malmeses, i tota l'economia d'Hispània se'n va ressentir. L'agricultura va quedar tant enfonsada que a mitjan segle III dC es va permetre als hispanoromans tornar a plantar vinya, derogant la prohibició que hi havia des de l'any 92 dC. Una altra dada arqueològica relacionada amb les incursions germàniques és la inexistència, a tota Hispània, de mosaics datats entre els anys 260 dC i 280 dC. En canvi, hi ha una gran quantitat de tresors, principalment monedes, enterrats en aquella època per tota la península, que evidencien la inestabilitat del moment i la por de la gent de patir els saquejos. Un d'aquests tresors es va trobar prop de Tàrraco, a Altafulla (Tovar, 1975). Els tresors també s'expliquen per la gran devaluació monetària viscuda en aquella època (Keay, 1992). La destrucció de les poblacions costeres, no obstant, va tenir un efecte positiu sobre Bàrcino, que es va consolidar com el port més important entre Tàrraco i Narbona (Keay, 1992). Aquest és un dels primers esdeveniments històrics que van afectar de manera diferent les dues ciutats, ja que mentre que Tàrraco en va quedar molt afectada, Bàrcino en va sortir afavorida.

Maqueta de la part baixa de la ciutat de Tàrraco, afectada per les incursions germàniques.

8. ACTIVITAT ECONÒMICA

Un dels aspectes més importants a l'hora d'entendre la presència i l'interès dels romans per Hispània és l'aspecte econòmic, i és que aquesta terra va ser considerada la més rica i profitosa de tot l'Imperi. Va ser explotada de totes les formes possibles (agricultura, ramaderia, pesca, mineria, indústria, tràfic de persones, etc.) a partir del principat d'August, un cop conquerida la totalitat de la península. Des de llavors el creixement econòmic es va disparar fins a arribar al seu punt més àlgid al segle II dC, el que significa que Hispània va viure gairebé dos-cents anys de creixement ininterromput. En aquest desenvolupament les vies romanes hi van tenir un paper fonamental. Construïdes per a fer arribar l'exèrcit a tots els punts de la península, van acabar sent les artèries principals del comerç, i també de la romanització. La primera via que va existir va ser la Via Hercúlia (posteriorment Via Augusta), que transitava de nord a sud per la costa mediterrània, fins a Cadis. Després es va construir una via de Tàrraco fins a Pamplona, per a combatre els pobles del nord peninsular. A banda de les vies terrestres, el comerç es desenvolupava per les vies fluvials i marítimes. El trajecte de Tàrraco a Cadis, tot i haver-hi una via directe, es feia per mar (Tovar, 1975).

La Tarraconense va ser la primera província romanitzada, i per tant, on abans es va desenvolupar una economia plenament romana. Tàrraco destacava per ser un dels primers productors de blat de tota Hispània, i Bàrcino per la gran qualitat dels seus vins, una mica millors que els de Tàrraco. Les dues ciutats exportaven aquest vi, per mar, a tot l'Imperi, en àmfores que n'identificaven l'origen ("Tarraconense" per Tàrraco, i "Laietana" per Bàrcino). Molts autors de l'època parlaven de la qualitat d'aquests vins, els únics d'origen hispà comparables als italians. A partir del segle II dC, però, la producció de vi es va veure reduïda a tota Hispània de manera dràstica, per raons que encara no coneixem (Keay, 1992). Per a analitzar l'activitat econòmica de les dues ciutats és interessant fixar-nos en el *territorium* que les envoltava, ja que era en aquest espai és on es concentrava el gruix de l'activitat agrària i industrial de les ciutats romanes. El *territorium* de Tàrraco era força extens, i limitava al nord amb el de Bàrcino, que era més reduït, encara que no se'n coneixen els límits precisos. Disposem

de poca informació arqueològica referent a les vil·les de producció agrícola i industrial, ja que, entre d'altres coses, molts dels edificis rurals han desaparegut per la caducitat dels materials amb què van ser construïts. Els millors exemples de vil·les tarragonines que coneixem són la vil·la dels Munts i la vil·la de Centelles, que ens poden ajudar a entendre l'evolució econòmica de Tàrraco. La vil·la dels Munts es trobava a 11 Km. al nord-est de Tàrraco, a l'actual Altafulla, en un paradisiac indret amb vistes al mar. La riquesa de les seves decoracions ens testimonia l'opulència dels seus propietaris. Estava en funcionament a la primera meitat del segle I dC, i el seu màxim esplendor el va assolir entre els segles II dC i principis del III dC. A partir de llavors va ser parcialment destruïda, encara que no va ser abandonada totalment fins el segle VII dC (Tarrats, 1998). Prop del riu Francolí, a l'actual Constantí, hi trobem les restes de la vil·la de Centelles, una de les més importants que coneixem. Pel que sembla, molts masos propers n'eren dependents. Aquesta gran vil·la va ser reformada cap a mitjan segle IV dC per a convertir-se en el mausoleu d'algun personatge important, fet que podem deduir per les representacions pictòriques de membres de l'alta aristocràcia, potser de la família imperial, que hi ha a la sala principal del recinte, sota la que es troba enterrat aquest personatge. Pel que sabem, la vil·la va continuar en ús en època visigoda (Hauschild, 1993). Altres vil·les de l'*ager tarraconensis* mostren un patró evolutiu similar al dels Munts, és a dir, una implantació primerenca en època republicana, un creixement que arriba al seu apogeu als segles II dC o III dC i després una decaïda, que en molts casos implica l'abandonament o la desaparició. Les troballes arqueològiques permeten veure com les vil·les de la part occidental del *territorium* de Tàrraco van quedar abandonades i reconvertides en zones funeràries a partir del segle III dC. Les evidències, però, no permeten relacionar directament aquest deteriorament amb les incursions franco-alamanes. D'altres vil·les, una minoria, van continuar la seva activitat i les relacions comercials amb la ciutat durant tot el segle IV dC i principis del V dC.

Principals vies romanes a Hispània.

No hi ha cap evidència de l'existència de grans vil·les a la zona de Bàrcino als segles II i III dC., el que indica que la producció agrícola i industrial de la ciutat potser no era molt important en aquella època. També és probable que per la inexistència de grans vil·les, les primeres invasions germàniques afectessin menys l'activitat del *territorium* de Bàrcino que el de Tàrraco. En aquest aspecte les dues ciutats mostren evolucions contràries, perquè, segons el que testimoniaven Pacià i Ausoni de Bordeus, a finals del segle IV dC el *territorium* de Bàrcino estava farcida de granges amb una notable activitat agrícola, sobretot a la zona del Llobregat i al nord de la ciutat (Balil, 1964). També és un indicador d'aquesta evolució inversa el fet que al llarg dels segles VI dC i VII dC es va produir una expansió del *territorium* de Bàrcino. Amb el temps es va fer evident que el comerç a través del Llobregat que es podia fer a Bàrcino era més productiu que no pas el que es podia fer a través del Francolí a Tàrraco, i tot sembla indicar que l'economia de Bàrcino va anar creixent més ràpidament que la de Tàrraco.

Si bé la Tarraconense va ser la primera província en desenvolupar plenament una economia romana, la província Bètica es va convertir, amb el temps, en la província hispana més pròspera. Potser hi va ajudar el fet que aquesta zona ja havia estat colonitzada amb anterioritat pels cartaginesos, i la seva gran riquesa mineral. Es calcula, per exemple, que de les mines de Riotinto els romans en van extreure fins a 2 milions de tones de plata (Tovar, 1975). A això s'afegia la riquesa mineral del nord-oest d'Hispania, que amb els anys va situar l'eix comercial de la península a la banda atlàntica, al llarg de la "Via de la Plata", que passava per Mèrida. A la Bètica es podia donar sortida a les mercaderies als ports de Cadis i Sevilla. A més, la Bètica es va especialitzar en la producció d'oli, una indústria que va patir menys les crisis agràries que la indústria vinícola, més concentrada a la Tarraconense (Keay, 1992). Això pot explicar, en part, que Tàrraco patís un cert retrocés econòmic durant el Baix Imperi, després d'un creixement continuat des de la seva fundació, ja que una gran part de la riquesa comercial hispana es va traslladar cap al sud-oest de la península. Bàrcino, amb una economia menys complexa, pel seu tamany més reduït, potser no va notar tant aquests canvis a gran escala.

9.1. LA CRISI DEL SEGLE III dC

Durant el segle III dC, l'Imperi Romà va patir una enorme crisi causada per la suma de diversos factors adversos. A Hispania dos fets van marcar l'inici dels catastròfics canvis que arribarien després. El primer, les invasions de la Bètica per part dels Mauri de Mauritània (173 dC - 210 dC), i el segon, la insurrecció d'un gran grup de desertors de l'exèrcit al nord de la península. Tot i que aquests problemes es van poder solucionar, marcaven un precedent que feia segles que no es donava i eren el presagi del començament d'un segle molt complicat (Keay, 1992). De fet, es considera que l'època dels Severs (193 dC - 235 dC) marca l'inici del procés de desaparició del Principat instaurat per August. Per una banda, es van anar succeint una sèrie d'emperadors efímers, sense autoritat i amb poca traça, el que provocava que la direcció de l'Imperi anés a batzegades. Durant el segle III dC hi va haver més emperadors que mai abans. Això va fer que la figura de l'Emperador totpoderós anés quedant desdibuixada. Ja no tenia res a veure amb les fortes i sòlides dinasties que van construir un immens imperi. Mostra d'això és la desaparició del culte imperial, que l'arqueologia ha datat entorn l'any 280 dC (Keay, 1992). La manca d'autoritat imperial va provocar l'anomenada "època d'anarquia militar" (235 dC - 268 dC), un període de lluites internes pel poder, protagonitzades per usurpadors i tirans militars. El general romà Pòstum, per citar-ne només un, va crear el seu propi regne a les Gàl·lies entre el 258 dC i el 268 dC, al que hi va annexionar Hispania i Britània. A Tàrraco es van encunyar monedes amb l'efígie de Pòstum (Tovar, 1975).

Durant aquest segle, es va començar a evidenciar l'enorme dificultat de mantenir el control centralitzat d'un Imperi que havia assolit unes dimensions enormes. Un dels problemes principals era que tota aquesta vasta extensió de terreny s'havia de controlar, pràcticament, amb el mateix exèrcit que hi havia amb la meitat de possessions. Es va fer necessari, doncs, arribar a

acords amb alguns pobles bàrbars per tal de fer front als atacs d'altres pobles també bàrbars. Això va permetre que alguns pobles enemics s'establissin dins de les fronteres de l'Imperi, com a pobles federats, i que entorn de l'any 260 dC, Roma comencés a perdre influència en alguns territoris fronterers. Va ser llavors quan els francs i els alamans van saquejar les Gàl·lies i Hispània. Al nord-est, els gots van travessar el Danubi cap a la Dàcia, i a l'est, es va establir el regne independent de Palmira. Amb tot, l'Imperi començava a perdre seriosament la integritat territorial. L'emperador Aurelià, conegut com el *Restitutor*, va ser l'únic que va poder posar ordre amb una gestió eficaç. Va vèncer els gots, el 272 dC, va pacificar la zona gala, i va tornar a controlar Palmira. Entre d'altres mesures econòmiques, va encunyar l'aurelià d'or, que va aconseguir frenar els problemes d'inflació de l'Imperi. La seva lluita contra la corrupció, però, va fer-li guanyar molts detractors, i finalment va ser assassinat.

La destrucció causada per les primeres invasions germàniques va causar una gran davallada en l'economia hispana. Arqueològicament s'evidencia l'empobriment de la societat a través de la pobresa dels enterraments a ciutats com Tàrraco, i de l'abandonament de vil·les, explotacions mineres i altres indústries. La crisi econòmica va fer augmentar la producció d'autoconsum i va reduir considerablement el comerç a tots els nivells. La impossibilitat de mantenir econòmicament les petites propietats agrícoles va obligar als petits productors a resguardar-se sota grans propietats latifundistes. És la primera etapa del procés de feudalització europea (Blázquez, 1968). La crisi va fer que la societat s'anés ruralitzant, ja que molta gent va abandonar les ciutats, moltes d'elles en ruïnes. Els grans propietaris també van deixar la ciutat per instal·lar-se a les vil·les (Tovar, 1975). Aquesta dinàmica va fer que les ciutats perdessin paulatinament el paper preponderant dins l'economia, que es va anar desplaçant cap el camp. Les ciutats grans, com Tàrraco, van ser les que van patir més aquests canvis, pel major nombre de població, la major activitat comercial i la major presència d'aristòcrates. En canvi, ciutats més petites com Bàrcino no van quedar afectades de manera tan notòria per aquests canvis.

Un altre factor que va contribuir a la crisi econòmica de l'Imperi va ser la reducció dràstica del nombre d'esclaus disponibles en reduir-se l'expansió territorial. Aquesta gran massa de mà d'obra no remunerada sostenia gran part de l'economia romana. El primer intent per a contrarestar aquest dèficit econòmic va ser augmentar la pressió fiscal i augmentar l'emissió de moneda, el que va fer disparar la inflació, reduir el comerç, la producció, el poder adquisitiu, i crear més malestar social. Les classes més pudents van deixar de veure atractiu pagar un preu desorbitat per fer donacions a les ciutats, i a partir del segle III dC, l'arqueologia ens testimonia la dràstica reducció de l'evergetisme. Sense aquest patronatge, les ciutats van veure estancat el seu creixement (Keay, 1992). Per tal de pal·liar els efectes de la crisi generalitzada, Dioclesià va intentar reorganitzar l'Imperi instaurant la tetrarquia (293dC), un sistema de govern que dividia l'Imperi en dues parts, l'oriental i l'occidental, cadascuna d'elles governada per un emperador August, ajudat d'un Cèsar. També va endegar un nou sistema fiscal per a assegurar uns ingressos estatals regulars que s'encarregaven de recaptar el governador provincial i entre 50 i 100 funcionaris (Keay, 1992). A mesura que el poder imperial s'anava imposant, el poble va anar perdent protagonisme en la vida municipal i les institucions, i les elits urbanes es van començar a desinteressar d'unes funcions municipals que posaven en perill les seves fortunes.

Dioclesià també va reorganitzar el territori. A Hispania, de la gran província Tarraconense se'n van disgregar dues de noves, la Cartaginense i *Gallaecia* (298 dC). La Tarraconense quedava formada pels *conventus Tarraconensis*, *Caesaraugustanus* i *Cluniensis*, mantenint la capital a Tàrraco (Keay, 1992). Les províncies hispanes van quedar agrupades dins la diòcesi d'Hispània, amb capital a Sevilla. El *vicarius* de la diòcesi, resident a Mèrida, feia d'intermediari entre els governadors provincials i el ministre imperial, resident a Arles, a les Gàl·lies (Tovar, 1975). La centralització administrativa provincial es va materialitzar en el condicionament de fins a 30 ciutats hispanes, per tal de reafirmar l'autoritat romana. Moltes ciutats van construir o fortificar les seves muralles, com va ser el cas de Bàrcino, entre els anys 270 dC i 310 dC. No tenim constància de cap reforma de les muralles de Tàrraco en aquesta època, potser perquè la ciutat ja era un símbol imperial (Keay, 1992). Amb les reformes, Mèrida va acabar sent la ciutat més important d'Hispània, mentre que Tàrraco va veure reduïda considerablement la seva riquesa,

en reduir a la meitat el territori que administrava. A més, passava a ser una capital provincial més, subordinada a una diòcesi, que alhora estava subordinada a un ministre. En canvi, Bàrcino va guanyar en importància en absorbir l'administració de Badalona i Mataró, arrasades pels bàrbars, i com que Empúries també va ser destruïda, Bàrcino es va consolidar com a port més important entre Tàrraco i Narbona. Tot plegat va començar a atreure més diners, més comerç i més aristòcrates a la ciutat (Keay, 1992).

Províncies hispanes després de les reformes de Dioclesià.

9.2. REPERCUSSIONS DE LA CRISI AL SEGLE IV dC

Amb les reformes de Dioclesià els municipis romans van perdre l'autonomia característica de la tradició romana i això va fer perdre moltes de les tradicions polítiques romanes. Va aparèixer la figura del *curator* i el Senat va passar a ser un agent fiscal, que explotava la població sistemàticament. A partir del segle IV dC, les institucions característiques de l'autogovern municipal van entrar en clara decadència. El servei als senats municipals va deixar de ser atractiu per les classes benestants, molt reticents a aquest nou ordre administratiu. Preferien obtenir càrrecs militars, governamentals o eclesiàstics, que els eximien dels càrrecs municipals (Keay, 1992). Les ciutats romanes del Baix Imperi van deixar de ser els grans centres de la vida política, administrativa, religiosa i social que havien estat durant l'Alt Imperi. Com que moltes aristocràcies locals ja no podien competir per la seva posició social dins de la ciutat, va desaparèixer també la raó principal per a la construcció, decoració i renovació dels edificis. Els centres urbans van decaure, i molts edificis es van deixar abandonats a la seva sort. A Tàrraco, un incendi datat entre el 350 dC i el 360 dC va destruir una basílica del fòrum de la part baixa

de la ciutat, que mai més es va reconstruir, i ni tan sols se'n van recollir les restes. La majoria dels centres monumentals del passat van quedar abandonats, i fins i tot ciutats senceres, fruit, per una banda, del desprestigi de l'orgull ciutadà, i per l'altra, de la manca de recursos econòmics dels municipis (Keay, 1992). És fàcil imaginar com va afectar aquest abandonament dels monuments del passat a una ciutat com Tàrraco, que havia tingut un dels conjunts imperials més grans de tot l'Imperi.

Els pocs edificis públics, construïts o restaurats durant aquest segle, es van finançar per iniciativa pública. La Tarraconense del segle IV dC era molt més pobra en residències sumptuoses que en èpoques anteriors. Una de les poques *domus* amb terres de mosaic d'aquest període s'ha trobat a Bàrcino, a l'actual carrer de la Comtessa Sobriadel. Les construccions més opulentes d'aquest segle pertanyien a l'Església, que començava a ser el centre de la vida urbana, marcant l'evolució cap a l'Edat Mitjana, en què les ciutats esdevindran petits centres eclesiàstics fortificats (Keay, 1992). Mentre que la construcció de luxoses residències urbanes va caure en picat, la construcció de grans vil·les va anar en augment, el que evidencia que les aristocràcies van preferir traslladar-se fora de les ciutats. Els *fundus* eren la forma de propietat més estesa a Hispània en aquesta època, i gran part de la riquesa estava concentrada en mans dels grans latifundistes, la comunitat jueva, els funcionaris estatals i l'Església. L'aparició de grans terratinents convertia les classes altes en una aristocràcia prefeudal, i a les baixes en una nova classe social semiesclavitzada, mitjançant el colonat. Aquesta tendència es va veure afavorida per l'augment dels privilegis senyorial, una evidència més del canvi fonamental en la vida social i econòmica durant el Baix Imperi (Tovar, 1975).

Les ciutats van deixar de ser el centre del comerç agrícola de la zona, que es va començar a fer directament a les grans vil·les agrícoles, sense passar per les ciutats. L'intercanvi comercial va passar a ser més una activitat de subsistència que no pas una activitat purament comercial com havia estat abans. Hi ha pocs exemples de centres industrials de l'època que es dediquessin completament a exportar i a comerciar. Malgrat la reducció del comerç, les ciutats burocratitzades necessitaven importar tots els béns que els feia falta per abastar-se i per això s'evidencia com els ports de Tàrraco i Bàrcino van deixar de ser centres d'exportació per convertir-se únicament en importadors (Keay, 1992). Les dues ciutats van continuar la seva activitat, ja que tenien funcions administratives, i personatges com Paulí i Ausoni les consideraven ciutats florents, en comparació amb moltes altres ciutats arrasades o abandonades arran de la crisi (Blázquez, 2006).

10. VIDA RELIGIOSA

La història de les religions dins l'Imperi Romà és extremadament rica i complicada. S'han trobat fins a 300 divinitats o cultes que van existir en algun moment en època romana només a la península ibèrica. Els pobles ibers ja tenien els seus propis déus, que amb el temps es van anar assimilant a divinitats gregues i romanes. En el moment en què els romans van portar les seves divinitats, aquestes van acabar per dominar l'esfera religiosa de l'època, però van haver de compartir aquest privilegi amb divinitats locals dels ibers, dels grecs, els déus orientals, africans, europeus, les religions místiques i un llarg etcètera que no va desaparèixer mai durant tot l'Imperi Romà. Tant a Tàrraco com a Bàrcino s'han trobat imatges de la deessa Minerva, que era una de les més populars a tota Hispània. També ho eren Mart, Hèrcules, Mercuri, Apol·lo, Venus o Esculapi, entre molts d'altres, que tenien altars repartits per tota la geografia hispana. A Tàrraco també hi destacava un magnífic temple dedicat a Júpiter, que d'entre tots els déus romans va ser el més venerat a Hispània (Keay, 1992).

La religió romana s'organitzava de forma que la seva pràctica fos un element beneficiós i d'unitat per a l'Estat. A les ciutats hi havia dos col·legis de sacerdots per a dirigir, organitzar i mantenir la pràctica religiosa. Un era el dels pontífex, que dirigien tota la litúrgia i s'encarregaven del bon funcionament dels temples i els altars, dels sacrificis i de les ofrenes. L'altre era el dels àugurs, que es dedicaven a l'endevinació i a interpretar els senyals divins.

Tots els seus membres pertanyien a l'alta aristocràcia local i gaudien dels mateixos privilegis que els magistrats (Keay, 1992). A banda de les diferents divinitats que adoraven els romans, una altra de les maneres d'unificar el culte religiós va ser a través de pràctica de l'adoració a l'emperador, el culte imperial. Pel que sembla aquesta pràctica va tenir el seu origen a la ciutat de Tàrraco, que va mantenir-se des de sempre com un dels centres religiosos més importants de tota Hispània. L'origen tarragoní del culte es trobava en un altar erigit el 26 aC per al culte conjunt d'August i de Roma, que coneixem gràcies a la seva representació en algunes monedes. Després de la mort d'August, es va permetre a Tàrraco construir el primer temple dedicat a un August divinitzat, l'any 14 dC (Keay, 1992). En el culte imperial, l'Emperador era el pontífex màxim de l'Estat Romà, i els déus romans tradicionals quedaven emparentats amb el mateix emperador. D'aquesta manera s'intentava transformar la lleialtat religiosa en lleialtat política. A través del culte es promovia la lleialtat a l'emperador i es recordava totes les fites d'August i dels emperadors que s'anaven succeint (Keay, 1992). A banda dels sacerdots (*flamines*), dins del culte imperial hi tenien un paper destacat els esclaus alliberats, els lliberts, que podien accedir al càrrec de *sevir augustal*, sacerdots que es dedicaven al culte imperial i a la seva promoció. El culte imperial donava prestigi a la ciutat, alhora que proporcionava cohesió social i la possibilitat d'ascens social dels esclaus. Els sevirs podien gaudir de gran prestigi dins la comunitat, com va ser el cas de Luci Lucini Segon, llibert del general Luci Lucini Sura, que va ser *sevir* de Tàrraco i de Bàrcino al segle II dC. A Bàrcino se li van dedicar inscripcions dedicades a la seva persona en més de 20 estàtues del fòrum de la ciutat, erigides per iniciativa d'altres *seviri* i del senat de la ciutat (Keay, 1992). Després de Tàrraco, Bàrcino va ser, potser només a excepció de Mèrida, el centre més important de culte imperial municipal que hi va haver a tota Hispània, el que ens dóna una idea de la importància d'aquestes ciutats dins del món romà. El culte imperial es va estendre a tot l'Imperi amb gran força i es va mantenir fins que va començar a decaure entorn l'any 170 dC, en temps de Marc Aureli (Tovar, 1975).

Entre els segles II dC i III dC, la religió romana va caure en picat, i el culte imperial va acabar desapareixent. Els ciutadans es van començar a interessar per una nova religió misteriosa provinent de Judea que s'estava expandint per tot l'Imperi, la religió cristiana, més humana i propera societat. A finals del segle II dC el cristianisme ja tenia presència a Hispània, tot i que alguns aventuren que hi va arribar entorn l'any 60 dC, gràcies a la predicació de Sant Pau a Tàrraco (Morera, 1981). Sigui o no cert l'origen paulí del cristianisme hispà, Tàrraco es va convertir des de bon començament en el referent i el focus d'expansió de la religió cristiana a Hispània durant tota l'època romana. Des dels inicis, l'Església catalana va estar en contacte amb els regnes cristians del nord d'Àfrica, des d'on venien molts predicadors, bisbes i també comerciants, per anunciar la nova religió, com Sant Cugat o Sant Fèlix, que va predicar a Barcelona (Tovar, 1975). La *Passio Fructuosi*, un document anònim, és el primer document cristià de la península ibèrica, de gran difusió a l'època i que testimonia la importància del cristianisme a Tàrraco. Sembla que la va escriure un soldat, fet que podria donar a entendre el paper preponderant de l'exèrcit en la difusió del cristianisme. Els nombrosos africanismes presents a la *Passio* de Fructuós evidencien la relació i el possible origen africà del cristianisme peninsular (Serra, 1936).

En contra del que es tendeix a pensar, segons la *Passio*, l'Església tarragonina de Fructuós era una església local identificada amb la vida romana, sense oposar-s'hi ni enfrontar-s'hi. Al principi, els cristians hispans van ser tolerats pels romans, el que va afavorir l'expansió d'aquesta religió. A partir de la segona meitat del segle III dC, ja hi havia una Església catalana organitzada, amb bisbes, sacerdots, i un culte més o menys públic. La figura del bisbe ja estava ben consolidada al capdamunt de la comunitat cristiana local, i havia adquirit una aura quasi-sacra. En aquesta època, la gran tradició cristiana de Tàrraco la va convertir en seu episcopal metropolitana (la capital episcopal de la província). La nova religió, però, va adquirir unes proporcions massa perilloses per a l'estabilitat del sistema, i es va decidir recórrer a la persecució sistemàtica dels seus adeptes per tal d'eradicar-la. El cristianisme no deixava de ser una comunitat petita però molesta, que negava l'existència de més d'un Déu, i es negava a retre culte a les divinitats romanes i a l'Emperador, que representava l'antítesi dels valors cristians.

La persecució decretada per Valerià, l'any 257 dC, va culminar el gener del 259 dC, amb l'empresonament del bisbe de Tarragona, Sant Fructuós (o Fruitós), que va ser jutjat i cremat viu a l'amfiteatre de Tàrraco, juntament amb els diaques Sant Auguri i Sant Eulogi. El martiri de Fructuós va donar encara més importància a la figura del bisbe d'aquesta ciutat a partir d'aquell moment, ja que els bisbes posteriors "reencarnaven" la figura del sant. Aviat va néixer tota una litúrgia martirial per venerar-lo (Serra, 1936), i al segle V dC se li va dedicar una basílica al lloc on havia estat martiritzat, dins de l'amfiteatre romà. Els anys 303 dC i 304 dC, Dioclesià va endurir la persecució, i entre molts d'altres, es van martiritzar Sant Feliu a Girona, Santa Eulàlia a Barcelona i Sant Cugat a Sant Cugat del Vallès, que va adoptar posteriorment el nom del màrtir. Però la sort dels cristians va canviar de sobte l'any 312 dC, quan l'emperador Constantí es va convertir al cristianisme i va aturar les persecucions mitjançant l'edicte de Milà (313 dC). Amb l'Edicte de Tessalònica (380 dC) de Teodosi, el cristianisme va esdevenir la religió oficial de l'Imperi, i a més obligatòria. La resta de cultes van quedar prohibits. Es va donar suport a la supremacia del *Summe Pontífex* de Roma, el Papa, que es va convertir en un poder situat per sobre del poder temporal de l'autoritat política i militar. El poder espiritual que l'Església havia conferit al Papa el convertia en l'autoritat màxima de l'Estat, a la que s'havien de sotmetre la resta de poders civils. A partir del segle IV dC l'Església va tenir una gran influència i un protagonisme fonamental, ja a partir del segle V dC, en l'elaboració d'una nova teoria político-religiosa més adaptada als nous temps i que havia de cristianitzar tota la societat de dalt a baix (Barbero, 1991).

El culte martirial i la llarga tradició van convertir Tàrraco en un centre molt important pel cristianisme, que congregava una gran comunitat de fidels. L'Església d'Homeri, bisbe de Tàrraco, ocupava un lloc destacat dins dels bisbats de la Hispània de finals del segle IV dC, quan el cristianisme ja era la religió oficial de l'Estat. Al segle VI dC es va construir la segona basílica a l'amfiteatre per venerar els sants martiritzats, i tota la zona es va anar convertint en una gran necròpolis, que va estar en ús fins el segle VII dC. Amb el temps es va anar construint un conjunt episcopal a l'àrea del Fòrum Provincial, que ja feia temps que havia quedat en desús. La importància que el cristianisme va tenir a Tàrraco també s'evidencia si tenim en compte que a la ciutat hi havia el taller més important de producció de sarcòfags paleocristians de tota la península ibèrica, on només n'hi havia dos més (Tovar, 1975).

Vista aèria de l'amfiteatre romà de Tàrraco, amb les restes de l'església a l'arena.

Els visigots, a l'hora d'escollir el seu lloc de residència a la península deurien tenir en compte aquest aspecte, ja que no els interessava de cap manera tenir una massa de fidels activa i organitzada que els pogués fer nosa. Potser van tenir en compte que la comunitat cristiana havia estat sistemàticament en contra de l'autoritat establerta per Roma durant tres segles, i que

aquesta comunitat havia acabat aconseguint imposar la seva religió a aquells que l'havien perseguit durant tant de temps. Simbòlicament havien pogut vèncer Roma i establir el seu poder, i semblava clar que un rei forà, de religió arriana, no els podria sotmetre amb facilitat. El més prudent era establir-se en una ciutat on aquesta comunitat no fos excessivament influent, com era el cas de Bàrcino. L'arrianisme, tot i ser una doctrina cristiana, era substancialment diferent a la catòlica. No va ser fins més tard que els visigots van acabar convertint-se al catolicisme, seguint l'exemple d'altres pobles germànics, perquè era l'única religió que proporcionava estabilitat política dins d'un continent on l'Església tenia tant de poder (Tovar, 1975).

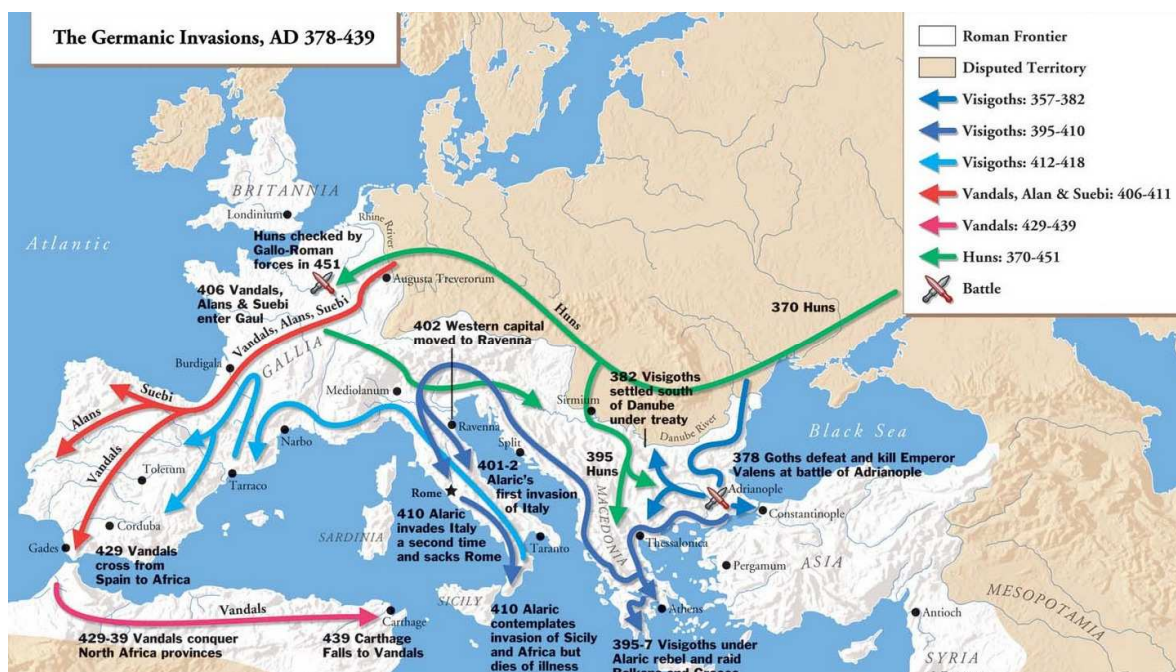
Amb tot, alguns historiadors relacionen la decadència de l'Imperi Romà directament amb la cristianització de l'imperi. És evident que la doctrina cristiana va acabar acaparant molts recursos per al seu propi benefici, però ideològicament la seva influència va ser molt anterior i molt profunda, ja que difonia uns valors diferents als tradicionals, que van acabar canviant la mentalitat de la societat. Per una banda, els cristians creien fermament que la decadència de l'Imperi es devia a l'adoració als déus pagans i als dirigents moralment dubtosos. Per l'altra, els romans pensaven tot el contrari, que la mala sort de l'Imperi es devia a la desconfiança que molts ciutadans manifestaven en adorar un nou déu i renegar de l'ordre establert sota la protecció de les divinitats romanes. Des de les dues bandes, la decadència de l'imperi quedava ideològicament justificada (Blázquez, 1973). Com que Tàrraco va ser un important centre de totes aquestes religions i del poder imperial, sembla clar que aquest procés de decadència ideològica devia afectar profundament a aquesta ciutat.

11. SEGONA ONADA D'INVASIONS

El 31 de desembre de l'any 406 dC, alans, vàndals i sueus, juntament amb altres pobles més petits, van creuar el *limes* de l'Imperi pel Rin, que estava congelat. Fugien de la pressió que els huns exercien sobre les seves terres, el que els obligava a anar cap a l'est i el sud, a terres romanes. Fins el 409 dC, aquests pobles van anar avançant per les Gàl·lies fins a creuar els Pirineus, arrasant tot el que trobaven pel camí. Les ciutats més fortament fortificades tenien un clar avantatge respecte les desprotegides, que només podien evitar el saqueig i de la destrucció acceptant un enorme pagament als bàrbars. Mentrestant, va esclatar una rebel·lió a Britània, i una altra a la Gàl·lia, liderada per Constantí III, que volia usurpar el tron al dèbil Honori. Instal·lat a Arles, Constantí va decidir penetrar a Hispània i prendre Mèrida, la capital de la diòcesis d'Hispània. Enmig del desconcert, Constantí va traïr el seu general Geronci, que es va proclamar emperador, i es va aliar amb els pobles bàrbars de la Gàl·lia per engrossir les seves tropes, deixant-los passar al nord-oest de la península. Com que no podia pagar als mercenaris, els va permetre el saqueig per compensar-los. Llavors Geronci va nomenar un cèsar al seu servei, Màxim, l'usurpador. Després del nomenament, Màxim es va instal·lar a Tàrraco, però també és probable que ho fes a Bàrcino. El dubte sorgeix arran del fet que Màxim va fer encunyar moneda en una seca de Bàrcino, entre el 409 dC i el 411 dC. L'elecció d'aquesta seca pretenia legitimar la seva autoritat, alhora que devia voler donar importància a la ciutat relacionant-la amb el nou poder que volia establir (Keay, 1992). Hem de recordar que la moneda era un dels sistemes de propaganda més efectius d'aquell moment, ja que podia fer arribar un missatge a tots els racons de l'Imperi en molt poc temps i de manera duradora. Màxim potser volia establir el seu nou ordre imperial sense enfrontar-se directament amb el poder imperial que representava Tàrraco, i per això va escollir la veïna Bàrcino. A banda de les proves numismàtiques, també hi ha constància del suïcidi de Geronci a Bàrcino, fet que podria reforçar la hipòtesi de l'establiment a la ciutat.

La incursió dels pobles germànics a Hispània responia, en part, als *foedus* de Màxim amb els pobles germànics, pel qual aquests li oferien ajuda militar a canvi de terres hispanes. El repartiment de terres es va fer segons el potencial militar de cada poble. Els més forts, els alans, es van quedar amb Lusitània i la Cartaginense, els vàndals silings la Bètica, els vàndals asdings

la Gal·lècia oriental, i els sueus la Gal·lècia occidental, on hi van crear el seu regne. Només la Tarraconense va quedar exclusivament sota el control de Màxim. D'aquesta manera, l'autoritat imperial romana quedava reduïda a la Tarraconense. L'ocupació de gran part de la península ibèrica per part dels bàrbars va suposar el principi de l'agonia del règim romà, la desarticulació de l'Estat Romà i la barbarització d'Hispània (Blázquez, 1989). El poder municipal, l'ordre públic, les institucions i les forces socials van anar desapareixent, i les ciutats van començar a tancar-se en elles mateixes darrera de grans muralles. Les llargues lluites que van protagonitzar tots el pobles germànics entre ells i contra els romans pel control de la península van acabar destruint l'activitat econòmica i moltes tradicions i actes culturals, i van fer créixer enormement les classes més empobrides (Tovar, 1975). No obstant, una gran part de la població hispàica, ofegada pels impostos romans, va estar a favor de les invasions bàrbares, el que explica el ràpid establiment d'aquests pobles a Hispània. Els grans interessats en perpetuar l'Estat Romà a Hispània eren els grans propietaris, la família imperial i l'Església, però no la població més humil, la gran majoria. Malgrat tot, la Hispània romana va deixar d'existir ja l'any 411 dC, amb l'entrada dels pobles germànics.

Segona onada d'invasions germàniques.

12.1. DOMINI DELS VISIGOTS

A la part occidental de l'Imperi, la figura de l'emperador va anar quedant cada cop més debilitada a partir d'Honorius (395 dC). La falta de poder de reacció va propiciar l'entrada en escena dels diversos pobles germànics, cridats al principi per l'Imperi per a col·laborar en la defensa de les fronteres. Estilicó va ser l'últim general que va fer front de manera efectiva als pobles bàrbars, mantenint-los a ratlla. Entre les seves accions diplomàtiques, Estilicó havia establert un pacte amb Alaric, el rei dels visigots. Però a la mort del general (408 dC), ja no hi va haver ningú capaç de contenir els bàrbars. La demostració més colpidora de la debilitat imperial va ser el saqueig de Roma per part dels visigots d'Alaric, l'any 410 dC, durant el qual Ataülf va prendre com a hostatge Gal·la Plàcidia, germana de l'emperador. En morir Alaric, Ataülf, el seu successor, es va traslladar a la Gàl·lia. El rei visigot es va establir a la vall del Roine, i pretenia obtenir un territori d'Honorius a canvi de la seva germana. Per tal de provocar l'emperador, Ataülf es va casar amb Gal·la Plàcidia, establint una cort imperial, primer a Narbona i després a

Bordeus. La jugada no va sortir del tot bé, i els visigots es van veure obligats a recular. Com que la intenció dels visigots era intentar passar a Àfrica, considerada el graner de Roma, van decidir seguir cap al sud, entrant a Hispània. Entre 70.000 i 300.000 visigots van creuar els Pirineus, i la ciutat més adient que van trobar per a resguardar-se de les forces imperials va ser Bàrcino (Keay, 1992).

L'elecció de Bàrcino que va fer Ataülf (414 dC) té diverses explicacions. En veure's obligats a fugir de la Narbonense van seguir la direcció cap a Àfrica per la costa. La Tarraconense estava sota el control de Màxim l'usurpador, que devia estar instal·lat a Tàrraco o Bàrcino. Bàrcino es trobava a poca distància des d'on fugien, i ja sabem que disposava d'unes sòlides muralles, idònies per a fer-se forts a la ciutat. Tàrraco també estava a prop, però les seves muralles estaven molt malmeses. Bàrcino també tenia un caràcter més portuari que Tàrraco, i el seu port era més fàcilment accessible de cara a una possible fugida per mar. Tàrraco, a més, tenia el problema de la gran tradició romana i de ser el símbol del poder imperial. Els visigots volien arribar a un pacte amb els romans per establir-se al seu territori, i Tàrraco potser hagués suposat una provocació massa gran que hagués acabat per trencar qualsevol possibilitat d'acord. Aquesta voluntat d'acostar-se als romans va costar-li la vida a Ataülf, assassinat pel líder de la facció antiromana, Sigeric. L'efímer Sigeric va ser ràpidament substituït per Vàlia, el germà d'Ataülf (Blázquez, 1989).

La situació d'invasió i desordre a Hispània, la necessitat d'arribar a un acord amb els visigots per recuperar Gal·la Placídia, i l'ascens al tron visigot del prometà Vàlia, van fer que Honori firmés un *foedus* amb els visigots, amb el qual aquests es comprometien a tornar Gal·la Placídia i fer fora la resta d'invasors germànics d'Hispània a canvi d'un gran subministrament de blat. Entre el 415 dC i el 418 dC, Vàlia va aniquilar els vàndals silings i els alans, permetent a Honori vèncer a Màxim, que encara va protagonitzar un segon intent frustrat d'usurpació a Bàrcino, l'any 419 dC (Blázquez, 1989). Per la gran ajuda prestada, Honori va permetre als visigots establir-se a Bordeus, a l'Aquitània, encara que finalment van triar Tolosa, on van establir el Regne visigot de Tolosa. L'any 444, Sebastià, pretendent al tron imperial, va ocupar Bàrcino durant tot un any (Keay, 1992), el que demostra el prestigi de la ciutat en aquells temps i la seva excel·lent fortificació.

Entre el 466 dC i el 472 Euric va saquejar Lusitània i la Tarraconense. Els aristòcrates tarraconenses van mostrar la seva oposició al rei visigot per aquestes accions, i aquest va respondre saquejant les seves possessions amb l'ajuda de generals romans que van dirigir les represàlies. Per assegurar el control de la zona, l'any 472 dC Euric va traslladar la cort de Tolosa novament a Bàrcino, i va ocupar Tàrraco, ciutats que estaven sota control imperial. El 475 dC Euric va protagonitzar una sèrie de conspiracions polítiques que van permetre deposar l'últim emperador romà. Deposat Ròmul August, el 476 dC, Hispània i gran part de les Gàl·lies van quedar definitivament sota el domini d'Euric, el que incloïa les ciutats de Bàrcino i Tàrraco (Blázquez, 1980).

Més tard, els francs i els burgundis van derrotar els visigots a la batalla de Vouillé (507 dC), i Gesaleic va tornar a designar Bàrcino capital del regne visigot, durant tres anys. Aquests anys van coincidir amb l'ocupació de la ciutat per part del duc Ibbas, general ostrogot que acudia en ajuda dels visigots per fer front a les forces franco-burgúndies. Aquest va ser el tercer i últim període en que Bàrcino va ser la seu dels reis visigots, que a partir de llavors es van centrar en dominar la península ibèrica i establir una capital definitiva més allunyada dels francs. Primer es van traslladar a Sevilla, després a Mèrida, i finalment a Toledo, que quedava al centre de la península. Oficialment, però, la cort visigòtica estava establerta a Bàrcino durant l'assassinat d'Alaric a la ciutat, el 531 dC, i durant el regnat del seu assassí, Teudis. Només després de l'assassinat de Teudis, el 548 dC, hi ha constància del trasllat de la cort al centre de la península. Bàrcino, per tant, va ser erigida *sedes regia* dels visigots entre els anys 510-548 dC (Keay, 1992).

12.2. CANVIS AMB ELS VISIGOTS

Amb els visigots es van fer evidents una sèrie de canvis. Urbanísticament els visigots van preferir els nuclis urbans fortament fortificats, i també aquells que tenien un complex de tipus àulic (palau, catedral, palau episcopal, *domus*, caserna militar, etc...), el que va suposar importants transformacions en la vertebració dels nuclis urbans. La cort es va desplaçar al costat del rei, al *palatium thesaurus*. A Bàrcino, tot i no haver-ne trobat restes, la documentació ens testimonia l'existència d'aquest palau. Aquest conjunt arquitectònic simbolitzava el poder de les ciutats, i en el cas de Bàrcino aquests elements simbòlics i propagandístics convertien l'emplaçament en una *sedes regia*, la seu reial. Els reis visigots mostraven una certa simpatia pels romans i una cert respecte i admiració per la seva refinada cultura. Mostra d'això era el costum dels visigots de refundar les ciutats romanes per legitimar el seu poder, tal i com va passar a Bàrcino i a Tàrraco, i mantenir-ne els seus elements característics, en comptes d'arrasar la ciutat, com era habitual entre els bàrbars. Hi ha constància que Bàrcino va conservar la titularitat romana de *civitas* durant el segle V dC, i que el fòrum, el centre de la ciutat romana, va romandre intacte, com a mínim, fins el segle VI dC (Keay, 1992).

Els visigots van mantenir, en general, el llegat romà, els costums, l'administració, els centres culturals i les ciutats. Pel que sembla, Euric va instaurar de seguida un règim tributari als territoris conquerits, entre ells Hispània, seguint el model tardoromà. Es va continuar elaborant el *census* per mantenir la fiscalitat estatal i el control sobre les propietats (Pérez, 1999), i també es van fixar les lleis del regne, recollides a la *Lex Visigothorum* d'Euric, basada en el dret romà. Les lleis visigòtiques pretenien ser una continuació de les romanes (Blázquez, 1980), encara que aquestes només afectaven la comunitat visigòtica, ja que cada comunitat, visigots i hispanoromans, es regien per lleis diferents (Keay, 1992). Des d'un primer moment, els bàrbars i els hispanoromans no es van mesclar. Els hispans eren majoria i els diferents pobles germànics, com a molt, van arribar a representar menys de la meitat de la població d'alguna ciutat. En ser minoria, no es van poder imposar sobre la població autòctona, i van quedar assimilats dins la cultura hispanoromana. Al final del regne visigot els dos pobles s'havien integrat totalment, i els visigots havien adoptat els costums, la religió i la llengua dels romans (Kremer 2004). La religió va ser, des d'un principi, una de les causes d'aquesta separació. Els visigots, com la resta de pobles germànics, havien adoptat el cristianisme arrià, i legalment els matrimonis entre arrians i cristians (catòlics) estaven prohibits (Kremer, 2004). La conversió al catolicisme dels visigots, l'any 589 dC, va ser l'única manera de mantenir l'*status quo* i integrar el regne dins de l'estructura de poder que girava entorn de l'Església i els grans terratinents (Pérez, 1999).

El buit de poder que va deixar l'Imperi Romà a partir del segle V dC el va anar ocupant l'Església, que es va anar convertint en un estat dins l'Estat romà (Blázquez, 1973). Esfondrat l'Imperi, l'única organització d'àmbit estatal que es va mantenir va ser l'eclesiàstica, que administrava el territori hispà i els fidels cristians (la major part de la població hispanoromana). La legislació tardoromana ja atorgava un protagonisme fonamental a la jerarquia eclesiàstica, que representava un poder d'enormes dimensions. L'Església havia elaborat una teoria político-religiosa en la que ella mateixa es posava al centre del poder (Pérez, 1999). El control de la fiscalitat va ser una de les estratègies de l'Església per consolidar el seu poder, i els bisbes eren la figura visible d'aquest poder. Els bisbes de l'Església, també anomenats *iudices*, eren els encarregats en època visigòtica de la recaptació fiscal, fixada mitjançant el *census* heretat d'època romana, cosa que feia que el clergat quedés equiparat a una mena de funcionariat civil. Aquesta pràctica va permetre l'Església, exempta d'impostos, començar a acumular una enorme quantitat de béns i terres, ja a partir del segle IV dC. El bisbes de les ciutats, procedents de les elits senatorials, van anar acaparant el poder del senat municipal, i van acabar desenvolupant les funcions i competències dels membres de la cúria, el que els convertia en uns dels membres més importants de la vida municipal (Souvirón, 2009). La conversió dels monarques visigots al Catolicisme i la funció fiscal i administrativa de l'Església va fer que el control eclesiàstic arribés a tots els estrats de la societat. Dins d'aquest estat eclesiàstic, els concilis eclesiàstics es van convertir en un dels esdeveniments més importants dins la societat visigòtica, allhora que van

esdevenir les assemblees polítiques del regne, dirigides sempre per l'Església. Dins d'aquest nou esquema administratiu els grans propietaris van adquirir molts privilegis. Juntament amb l'Església, les elits hispanoromanes havien anat acaparant el poder que l'Imperi va anar perdent, i van continuar al capdamunt de la societat dins els regnes bàrbars, només amb la diferència que van haver de compartir aquest paper amb les elits germàniques (Pérez, 1999).

12.3. BÀRCINO I TÀRRACO VISIGÒTIQUES

Amb els visigots, Bàrcino va anar adquirint més i més importància. Tot i que els reis visigots es van acabar traslladant al centre de la península, la Barcelona del segle VI dC va continuar mantenint un paper rellevant. En haver estat residència de la cort visigòtica i de diversos personatges importants, es va anar convertint de mica en mica en el centre polític, financer i religiós més important de la futura Catalunya. Amb els visigots, Bàrcino va mantenir íntegres el seu dret itàlic i la immunitat fiscal que havia aconseguit temps enrere. Amb la introducció de les institucions visigodes, l'organització municipal romana va desaparèixer definitivament al segle VI dC, tot i que se'n va mantenir l'estructura. Les institucions del govern municipal van continuar amb les tres magistratures del *cursus honorum* i el Senat (*Ordo*). Els càrrecs eren escollits pel poble, encara que l'interès ciutadà per aquestes funcions ja havia decaigut feia molt de temps. Els visigots van donar importància política a Bàrcino amb l'establiment, l'any 476 dC, de la figura del *comes*, un delegat del rei fet a imatge de l'antic *comes Hispaniarum* romà, que tenia la funció de controlar la província Tarraconense. A més, a Bàrcino també hi havia un altre comte, el *comes civitatis*, que era el delegat reial que els visigots van establir a les principals ciutats (Blázquez, 1989). Aquest és el primer canvi de pes polític entre les dues ciutats, ja que la màxima autoritat governamental de la Tarraconense va passar a residir a Bàrcino, i no a la capital romana de la província. La figura del *comes* tindrà molta importància en el futur, ja que és el precedent dels futurs comtes carolingis del segle IX, que van tenir un paper destacat en la construcció d'una unitat política a terres catalanes.

L'altre gran element que feia de la Barcelona visigòtica una ciutat molt influent va ser el poder episcopal, que es va materialitzar amb la construcció d'un dels complexos eclesiàstics més imponents d'Hispania. Com que al principi els visigots eren arrians, van potenciar molt aquesta religió per tal de contrarestar el poder de l'Església catòlica i intentar obtenir la funció fiscal que aquesta portava a terme. A Bàrcino, per tant, van coexistir el bisbe arrià i el catòlic fins l'any 589 dC, el que va donar especial importància a la figura del bisbe d'aquesta ciutat, ja que les dues Esglésies mantenien una aferrissada lluita pel poder. Això explica perquè Bàrcino es va convertir amb els visigots en un gran centre episcopal, ja consolidat després de la conversió del regne al Catolicisme (Olmo, 1998). El poder episcopal i el civil van ser els que van impulsar els canvis urbanístics que van fer que la ciutat comencés a deixar enrere la ciutat romana per acostar-se a la *Barchinona* medieval. En aquesta època els edificis eclesiàstics eren els símbols de poder més importants de les ciutats, i el seu tamany es relacionava directament amb la importància de la ciutat (Keay, 1992). Al segle V dC ja es va construir la primera basílica, a l'actual emplaçament de la Catedral. Aquest primer grup episcopal, localitzat al nord de la ciutat romana, pròxim a les vies principals de sortida de la ciutat, també constava d'un baptisteri, una aula episcopal amb tres naus i una residència episcopal, probablement amb una instal·lació vinícola. El conjunt estava consagrat a les màrtirs Santa Eulàlia i Santa Creu. El segon grup episcopal, que data dels segles VI dC i VII dC, evidencia una monumentalització del conjunt, i constava d'una església de planta en creu, amb una capçalera rectangular on hi ha dos tombes de personatges importants, i un jardí per al clergat que es va transformar més tard en necròpolis. Al segle VII dC aquesta església es va ampliar notòriament i s'hi va afegir un palau episcopal força ric arquitectònicament, mostra del poder episcopal de la ciutat. A sota de la Catedral es poden contemplar les restes d'aquest conjunt episcopal visigòtic i del palau reial.

També són una mostra del creixent poder episcopal de Bàrcino la celebració de concilis eclesiàstics, que amb la cristianització de la societat s'havien convertit en esdeveniments

d'enorme importància. Bàrcino va ser la seu dels concilis dels anys 540 dC i 599 dC, aquest darrer relacionat amb la monumentalització del complex episcopal i que evidencia la consolidació de la ciutat en aquesta època. En aquest aspecte també podem considerar que la balança es va decantar amb el temps pel cantó de Bàrcino, ja que la ciutat va celebrar aquests dos concilis després de que Tàrraco en celebrés un amb anterioritat (516 dC), el que simbòlicament representava el canvi de poder episcopal entre les dues ciutats (Olmo, 1998).

Fiscalment, la Bàrcino visigòtica també va tenir una rellevància destacada. El document de l'any 592 dC, *De fisco Barcinonensi*, que establia les lleis tributàries, ens permet veure la important funció fiscal de la ciutat. En aquesta època Bàrcino era el centre d'un districte fiscal que recollia els impostos de ciutats com Tàrraco, Ègara, Girona o Empúries. Aquest també és un senyal que ens indica que el pes econòmic, el centre de la fiscalitat, es va traslladar en aquesta època cap a Bàrcino, i que Tàrraco va acabar sent una de les ciutats subordinades tributàriament a aquest centre. El paper econòmic de la ciutat es va reforçar encara més amb els regnats de Recared (586 dC - 601 dC) i Leovigild (573 dC - 586 dC), que va tornar a fer moneda a la seca de la ciutat, que no s'havia utilitzat des de la usurpació de Màxim (409 dC) (Pérez, 1999 ; Souvirón, 2009).

La Tàrraco visigòtica, en canvi, no havia estat seu de cap cort, havia perdut tot el poder polític i financer que havia tingut en el passat, fins i tot la seva supremacia en el terreny religiós estava quedant eclipsada per Bàrcino. Les restes que testimoniaven aquest passat gloriós van anar desapareixent amb el pas del temps. El Fòrum de Tàrraco es va mantenir fins el segle V dC, moment en el qual es documenta el desmantellament del paviment. Les últimes inscripcions dedicades a emperadors romans al Fòrum daten de l'any 468 dC - 472 dC (Keay, 1992). El fòrum de la colònia es va incendiar i va quedar destruït, sota la runa, ja a meitat del segle IV dC. El circ ja estava abandonat al segle V dC i es va començar a fer servir com a espai d'habitació, encara que també és probable que alguna part es continués usant per a espectacles. L'amfiteatre també es van abandonar al segle V dC, i s'hi van construir les dues esglésies que ja hem esmentat anteriorment, al voltant de les quals hi va anar sorgint de manera espontània una gran necròpolis. El creixement de la Tarragona dels segles V dC i VI dC, es va concentrar entorn de la zona de l'antic Fòrum Provincial, la zona que estava millor emmurallada. Els murs d'aquesta part alta de la ciutat es van anar usant com a suport per a nous edificis. On hi havia el temple de Roma i August es va construir una catedral visigòtica, seu del bisbe metropolità. Tot el Fòrum va servir de cantera per als nous edificis, ja a partir de l'any 440 dC o 450 dC, i va quedar totalment desproveït de lloses i pedres de marbre i a més, es va utilitzar l'espai lliure per anar-hi acumulant deixalles. Tot l'antic recinte provincial es va anar ocupant amb cases i horts. Les dues grans torres ubicades als angles del Fòrum també es van condicionar com a vivendes. Els edificis més importants es van anar construint al voltant del palau del pretori, que era la seu del *comes civitatis* de la ciutat. A la plaça Rovellat encara hi ha restes d'un gran edifici que es va construir a la part est del Fòrum en aquesta època (Keay, 1992). La part baixa de la ciutat, en canvi, va anar quedant quasi abandonada amb el temps, mostra de la important decadència de la ciutat romana iniciada ja abans de l'arribada dels visigots.

Com a la resta de la Hispània visigòtica, l'Església va ser la institució que més va contribuir a modificar la trama urbana de Tàrraco. La seva història i la llarga tradició havien convertit la ciutat en una de les cinc seus metropolitanes episcopals de la Hispània romana, que eren Braga, *Carthago Nova*, Mèrida, Sevilla i Tàrraco. Els visigots van mantenir aquesta estructura, només afegint-hi la seu de Narbona i la de Toledo, que va substituir la de *Carthago Nova*. Gràcies a l'epístola de Consenci, teòleg menorquí, dirigida a Sant Agustí d'Hipona l'any 419 dC, coneixem alguns dels primers canvis que ja eren evidents a la ciutat, a la que s'anomena "Tarracona". Hi destacava la nova església catedralícia, en ple Fòrum Provincial. L'església més gran de Tàrraco es va construir al segle V dC, a la riba dreta del riu Francolí, al costat sud de la necròpolis paleocristiana. L'església feia 44 x 22 m., amb tres naus separades per una doble columnata de 18 columnes. També hi havia diversos edificis annexionats. Entorn de les basíliques del Francolí i de les que hi havia a l'amfiteatre van anar apareixent nous centres de culte (Keay, 1992). En resum, la Tàrraco visigòtica va quedar reduïda a la zona del que havia estat l'antic complex imperial, que havia quedat totalment desmantellat amb el temps per a fer-

hi habitatges aprofitant els antics materials. D'aquesta manera, la ciutat visigòtica tenia la meitat de l'extensió de la ciutat romana, i havia esborrat tots els vestigis del seu passat gloriós. Només la importància de la seva Església va mantenir la ciutat amb una certa activitat.

RECAPITULACIÓ FINAL

Tàrraco va ser la primera gran ciutat de la Hispània romana, fundada l'any 218 aC, inicialment per tal de permetre la fàcil conquesta i dominació d'Hispània. La seva excel·lent situació estratègica i les bones condicions climàtiques la van fer créixer pròsperament, el que la va fer guanyar-se l'estatus de colònia romana. L'elecció de Tàrraco com a capital de la primera província romana a la península ibèrica es va fer després de molts anys d'ocupació romana, durant els quals tant Tàrraco com *Carthago Nova* havien adquirit un pes i unes funcions similars. *Carthago Nova* hauria estat, probablement, la capital ideal, pel seu desenvolupament urbanístic i comercial, però tenia l'inconvenient d'haver estat una capital púnica, els eterns rivals de Roma. Aquesta situació presenta alguns paral·lelismes amb la futura elecció que van fer els visigots, ja que en aquest cas, Tàrraco tenia el problema d'haver estat una de les ciutats més importants i més romanitzades de l'Imperi Romà, símbol del poder imperial. La capitalitat va convertir Tàrraco en un gran centre polític i administratiu, una autèntica metròpoli dotada dels edificis i infraestructures més sofisticats de l'època. Molts emperadors hi van fer estades temporals, especialment al principi de l'Imperi, però a mesura que el poder imperial va anar disminuint, la presència del poder també va disminuir a la ciutat. L'auge de la ciutat es va allargar fins el segle III dC, moment en que va quedar estancada. A partir de llavors, molts espais urbans van començar a quedar en desús, abandonats o desmantellats per a reaprofitar-ne els materials. Aquesta degradació va afectar també les muralles de la ciutat, que va arribar a desaparèixer en diversos punts, amb el pas del temps.

La colònia de Bàrcino va ser fundada dos segles més tard, entorn l'any 10 aC, potser per la necessitat de controlar comercialment la zona costera laietana, força propera a Tàrraco. Per les seves reduïdes dimensions, i la seva manca de funcions politico-administratives, no va disposar mai de grans edificacions, ni de circ, ni d'amfiteatre ni de cap teatre important. No obstant, com que va ser fundada per i per a militars retirats, les muralles de la ciutat van rebre sempre una gran atenció, tant en la seva primera construcció com en les impressionants ampliacions de segles posteriors. Aquest element defensiu, molt superior al de Tàrraco, va dotar la ciutat d'un gran prestigi, especialment en èpoques de crisi i invasions. Des de la seva fundació, es va fer evident que aquesta ciutat oferia un nivell de comunicacions similars als de Tàrraco, o potser millors, ja que la comunicació amb l'interior del territori era millor des de Bàrcino. Les dues ciutats disposaven d'un port, un riu que les connectava amb l'interior, i una situació estratègicament elevada. No obstant, el port i els rius pròxims a Bàrcino connectaven una zona més extensa que la de Tàrraco, i van afavorir el major creixement econòmic de Bàrcino.

La remodelació de la muralla de Bàrcino de finals del segle III dC, o començaments del IV dC, va ser fonamental per a la posterior consolidació de la ciutat com a plaça forta, i va convertir la ciutat en escenari polític d'emperadors, reis i usurpadors. Les muralles no només oferien protecció, sinó que eren un element de prestigi i propaganda molt important que tenien molt en compte els dirigents de l'època. La protecció que oferien les muralles de la ciutat va ser un element fonamental en temps d'invasions i inseguretat, en canvi a Tàrraco, que havia viscut segles sencers de pau, les muralles havien anat quedant desfasades i debilitades i no van poder afrontar amb seguretat aquests contratemps. També cal tenir en compte que quan es van construir les muralles de Bàrcino, les de Tàrraco ja tenien dos-cents anys, i no es van reforçar per a suportar un atac enemic, el que sí que es va fer a Bàrcino.

A partir del segle III dC, la crisi econòmica causada, en part, per les invasions germàniques va afectar molt profundament tot l'Imperi Romà, però especialment Hispània. L'anàlisi de les grans vil·les agràries properes a Tàrraco ens testimonia, a banda de la presència d'una aristocràcia local molt ben posicionada, que les primeres onades invasores del segle III dC van afectar enormement el funcionament d'algunes de les vil·les més riques. A partir de llavors l'activitat agrària de la zona va quedar molt reduïda, el que va fer empobrir tot el conjunt de l'economia local de Tàrraco. En canvi, no disposem d'evidències clares que ens testimonien aquestes repercussions a Bàrcino, potser perquè no hi havia vil·les agràries tan importants com

les de Tàrraco. Tampoc sabem amb certesa si les primeres invasions van assaltar la ciutat de Bàrcino, però sí que tenim constància de la destrucció causada a Tàrraco, que va quedar molt malmesa. Aquestes incursions podrien haver estat el motiu per a la remodelació de les muralles de Bàrcino. Després de la invasió dels vàndals del segle V dC, Tàrraco va quedar novament arrasada, i va començar a evidenciar els símptomes de la seva decadència. Les seves muralles havien quedat obsoletes amb el pas dels anys i no estaven preparades per a les incursions bàrbares. No disposaven de torres de defensa per assegurar el perímetre, com sí que passava a Bàrcino, i tenien diversos forats deguts al reaprofitament dels carreus de les muralles per a altres construccions. En canvi, les muralles de Bàrcino es van fer de bon començament molt sòlides i no es va permetre la seva degradació.

Arran de la crisi del segle III dC i la pèrdua d'autoritat imperial, Dioclesià va endegar una important reestructuració de l'Imperi. Per tal de materialitzar l'autoritat imperial moltes ciutats van reforçar les muralles, com va passar a Bàrcino, que va acabar tenint un dels recintes muraris més impressionants d'Hispania, amb més de 80 torres defensives. En canvi, no hi ha constància de cap remodelació de les muralles de Tàrraco, tot i que aquesta ciutat havia patit les primeres invasions germàniques. Potser a Tàrraco, que havia estat un símbol del poder imperial romà durant 400 anys, no calia reafirmar l'autoritat de Roma, perquè ja era, d'alguna manera una extensió de Roma a Hispania. Amb les reformes diocesianes, Tàrraco va perdre molt de pes administratiu, en quedar el territori de la Tarraconense reduït a la meitat. Mèrida es va convertir en la ciutat hispana més important, i Sevilla es va convertir en la capital de la nova diòcesis d'Hispania. Tàrraco va passar, en poc més de tres segles, de ser la principal ciutat romana de la península ibèrica a ser una capital provincial més, subordinada a diversos estaments superiors. En canvi, Bàrcino va sortir molt afavorida de la crisi i les reformes polítiques. Va absorbir l'administració de les ciutats de Badalona i Mataró, destruïdes pels bàrbars, i també es va consolidar com a port més important entre Tàrraco i Narbona. Tot plegat va atraure més buròcrates, més aristòcrates, més comerç i més diners a la ciutat. En aquest aspecte, un dels indicadors del canvi de tendències en la balança Tàrraco-Bàrcino és el fet que al llarg dels segles VI dC i VII dC es va produir una expansió del *territorium* de Bàrcino, per tal d'equiparar-lo a la creixent importància de la ciutat. Per altra banda, el desinterès de les aristocràcies locals per les funcions municipals va provocar en molts casos la migració de moltes famílies cap al camp, a grans vil·les. Els centres urbans monumentals i moltes ciutats senceres van quedar abandonats, i és comprensible que aquest deteriorament fos molt més notori a la ciutat de Tàrraco, que havia tingut un dels conjunts imperials més imponents de tot el món romà, que no pas a Bàrcino, que mai havia tingut grans monuments.

La importància de Tàrraco dins l'Imperi Romà també quedava patent en l'aspecte religiós. La ciutat va ser pionera a tot l'Imperi en el culte imperial i en la introducció del cristianisme a la península ibèrica. Va ser el centre hispà del culte imperial, seguida en importància per Bàrcino i Mèrida, el que ens indica la importància d'aquestes ciutats dins del món romà i l'alt grau de romanització que van assolir. Cal destacar Bàrcino, que tot i la seva mida, tenia una gran dedicació a aquest culte, degut a la gran presència de lliberts que s'hi dedicaven. Si com afirmen alguns historiadors, el cristianisme va ser un factor important en la decadència de l'Imperi Romà, per la profunda renovació de valors que suposava, una ciutat com Tàrraco, on tant el cristianisme com el poder imperial i la religió romana hi van ser molt presents, va haver de patir aquesta decadència molt més notòriament que altres ciutats menys cristianitzades i sense representació imperial, com Bàrcino.

Al segle V dC, durant l'episodi de Màxim, les dues ciutats van ser escenaris destacats. Després de l'alçament, l'usurpador es va instal·lar a Tàrraco, que era l'única capital hispana que quedava sota domini romà després de l'entrada dels pobles germànics. Entre el 409 dC i el 411 dC, Màxim va fer encunyar moneda a la seca de Bàrcino, per tal de legitimar el cop, i això obre la possibilitat a una estada de l'usurpador en aquesta ciutat, potser amb la intenció de donar importància a la ciutat relacionant-la amb el nou poder que volia establir. És possible que volgués establir el seu nou ordre imperial sense enfrontar-se directament amb el poder imperial que representava Tàrraco, i per això va escollir la veïna Bàrcino. Però d'això no en tenim cap

constància, a banda de les troballes numismàtiques. Aquest és el primer referent històric de l'elecció de Bàrcino en comptes de Tàrraco per a establir-hi una força autoritària, que potser va servir d'exemple als visigots, que ho van fer només tres anys després (414 dC). Els visigots van designar Bàrcino capital del regne, *sedes regia*, en diversos moments. La primera vegada va ser fugint de Narbona, perseguits per les tropes d'Honori. En l'elecció de Bàrcino potser hi va tenir alguna cosa a veure la sortida al mar de la ciutat i el seu caràcter portuari, ja que en cas de voler fugir, el port de Bàrcino era més fàcilment accessible des del nucli urbà que no pas el de Tàrraco. Aquest aspecte, no obstant, no ens sembla determinant a l'hora de triar una ciutat o l'altra, ja que és una diferència gairebé insignificant. Sembla més plausible que l'elecció es degués a la proximitat de Bàrcino amb la Narbonense, i al fet que la gran tradició romana i el poder imperial presents a Tàrraco feien més complicat establir-s'hi, en uns moments en que no es volien trencar les relacions amb l'Imperi. També era important el caràcter de ciutat petita i emmurallada de Bàrcino, que la feia un refugi molt més segur i fàcil de protegir que no pas Tàrraco, molt més gran i amb unes muralles fàcilment franquejables. Bàrcino era una millor opció com a amagatall i refugi.

Per altra banda, l'existència d'una gran massa de fidels cristians organitzats a Tàrraco, originats sobretot arran del culte martirial, podria haver actuat de fre per als visigots, que eren arrians, a l'hora d'escollir la seva *sedes regia*. Per tal de contrarestar el poder de l'Església catòlica, els visigots van potenciar molt la seva Església, i el resultat va ser que Bàrcino es va convertir en una important seu episcopal per partida doble. Amb la conversió al catolicisme dels visigots, l'Església de Bàrcino es va consolidar com a un important centre episcopal, i un important focus de cristianisme al Mediterrani occidental, amb una concentració creixent de poder eclesiàstic durant els segles següents. Tot i això, Tàrraco, com a seu metropolitana dels bisbats de la Tarraconense, sempre va mantenir la seva importància i la seva gran comunitat de fidels durant l'època visigòtica. La gran presència del cristianisme a Tàrraco va donar peu, per tant, al desenvolupament d'una doble seu episcopal a Bàrcino per tal de contrarestar el poder del catolicisme.

L'opció de Bàrcino com a seu d'usurpadors i pretendents a ocupar el poder es va donar diverses vegades durant el segle V dC. Màxim ho va fer just abans, i potser coincidint en el temps, que Alaric. Podem aventurar que els visigots havien previst alguna acció conjunta amb Màxim, abans de ser cridats per Honori per lluitar-hi en contra. Un cop vençut, Màxim va tornar a donar un cop des de Bàrcino l'any 419 dC, i amb els visigots a Tolosa, el pretendent al tron, Sebastià, també es va instal·lar a Bàrcino durant tot un any (444 dC). Euric va tornar a instal·lar la cort a Bàrcino per dominar la Tarraconense (472 dC), i Gesaleic s'hi va tornar a instal·lar fugint de la pressió dels francs al nord (507 dC), moment que va coincidir amb l'estada a la ciutat del general ostrogot Ibbas. Fins el nomenament de Toledo com a capital del regne visigòtic (548 dC), la cort va estar oficialment a Bàrcino, encara que és probable que hagués estat ubicada molts anys abans a Sevilla, Mèrida, i *Reccopolis*. La situació política del moment va fer que Bàrcino es convertís en un important centre polític de l'època, mentre que Tàrraco estava patint un procés invers, en consonància a l'estat de l'Imperi Romà. Sens dubte, des de l'entrada dels pobles bàrbars a principis del segle V dC, Bàrcino va ser una de les ciutats més importants de tota la península en la lluita pel poder polític dins de l'Imperi Romà. Les diverses estades d'usurpadors, reis i generals romans i germànics evidencien la importància de la ciutat en l'aspecte defensiu, un lloc ideal des d'on enfrontar-se a les forces enemigues. Tàrraco, en canvi, va anar quedant oblidada mentre l'Imperi s'esfondrava, probablement pel pes del seu passat imperial i per la seva poca eficàcia defensiva. És per això que des de bon començament vam defensar una hipòtesi basada en l'aspecte defensiu per tal d'explicar l'evolució de les dues ciutats.

CONCLUSIONS

Les invasions germàniques i la crisi del segle III dC van possibilitar que Bàrcino rivalitzés amb Tàrraco, fundant les bases del seu apogeu posterior, que va arribar a principis del segle XIV. La decadència de l'Imperi Romà va afectar molt la ciutat de Tàrraco, que va anar perdent importància en tots els aspectes durant el Baix Imperi, i això es va materialitzar en l'abandonament progressiu de la part baixa de la ciutat, i el desmantellament i reaprofitament del que havia estat un dels conjunts imperials més imponents de tot l'Imperi Romà. Les invasions germàniques, la crisi econòmica, la centralització administrativa i el deteriorament de les muralles van ser les principals causes de la pèrdua de prestigi de la ciutat, i també van ser les causes de l'auge de la petita Bàrcino. Per tant, podem parlar clarament de la decadència de la Tàrraco romana, en consonància a la decadència de l'Imperi, i podem establir, simbòlicament, el punt culminant d'aquesta decadència a principis del segle V dC, quan Bàrcino va començar a ser escollida en diverses ocasions seu dels diversos pretendents a ocupar el poder deixat per l'Imperi.

En començar la nostra recerca vam apostar pel factor defensiu com a factor principal per a explicar el canvi de papers entre les dues ciutats. Hem pogut comprovar que la deficient fortificació de Tàrraco va permetre les destructives incursions a la ciutat, encara que també és probable que Bàrcino quedés afectada. Aquesta, per tant, no pot ser l'única explicació per entendre el canvi entre les dues ciutats, però sí que provoca una evolució diferent, ja que a partir de llavors les muralles de Bàrcino es van reforçar, a diferència de Tàrraco, el que li va fer guanyar molt de prestigi. Aquest també va ser un dels factors pels quals els visigots i altres usurpadors van escollir Bàrcino. Per una banda, la nostra hipòtesi inicial era encertada, ja que aquest factor va ser molt determinant en l'evolució de les dues ciutats, però per altra banda, aquest factor per si sol no pot explicar el llarg procés de decadència de Tàrraco ni l'auge de Bàrcino a les acaballes de l'Imperi Romà. Al llarg de la recerca s'ha fet evident que no podem considerar una única raó que justifiqui aquest canvi històric de pes polític i econòmic entre les dues ciutats. Per tal d'explicar-lo és fonamental tenir en compte, a banda del factor defensiu, com a mínim els següents factors, sense els quals aquest canvi no hagués estat possible:

- Factor religiós: La presència d'una gran massa de fidels cristians a Tàrraco podia haver estat un important element dissuasori per als visigots, de religió arriana. Si Tàrraco no hagués tingut un pes eclesiàstic tant important al final de l'Imperi ni una comunitat cristiana tan nombrosa, potser els visigots no haguessin vist en aquest factor un element de risc. Aquest mateix factor explica l'auge episcopal de Bàrcino, ja que els visigots, per tal de contrarestar el catolicisme, van impulsar molt el bisbat arrià. Aquesta disputa va fer créixer molt els dos bisbats de Bàrcino, i un cop els visigots es van convertir al catolicisme, el bisbat unificat de Bàrcino ja era un dels més importants del regne. Per tant, en un primer moment la religió dels visigots va permetre el creixement de Bàrcino en detriment de Tàrraco, que no se'n va veure beneficiada. Si els visigots haguessin practicat el catolicisme des del començament, potser no hauria existit cap raó per potenciar tant el bisbat de Bàrcino.
- Factor polític: Arran de les reformes de Dicliesià, Tàrraco va perdre molt de pes polític i econòmic dins d'Hispania. El desinterès ciutadà per la gestió municipal va deixar els centres urbans molt deteriorats, cosa que es va notar més en ciutats grans com Tàrraco. A més, la inestabilitat política del final de l'Imperi van propiciar l'aparició de diversos usurpadors i forces foranes que van donar un especial protagonisme a Bàrcino. Sense aquestes trames polítiques, Bàrcino no hagués estat protagonista d'aquests esdeveniments, ni seu del govern d'aquestes forces externes, una de les raons que la van convertir en una ciutat molt important a partir del segle V dC.

- Factor simbòlic: Quan Màxim va encunyar moneda a Bàrcino, pretenia fer propaganda del seu poder juntament amb el nom de la ciutat. Podem aventurar que, d'aquesta manera, rivalitzava amb el poder imperial representat per Tàrraco, però sense enfrontar-s'hi frontalment. De la mateixa manera, l'elecció per part dels visigots de Bàrcino podria respondre a aquest factor simbòlic, ja que Tàrraco era la ciutat amb més tradició romana i representava el poder del gran Imperi Romà. La manca de representació imperial a Bàrcino va fer possible l'assentament de la cort dels visigots i la posterior transformació de la ciutat en una seu reial.
- Decadència de l'Imperi: Com ja hem apuntat, la pròpia decadència de l'Imperi, que va acabar per fer-lo desaparèixer, es va anar manifestant a les ciutats on el poder imperial havia tingut més presència. El cristianisme, molt present a Tàrraco, podria haver estat una de les causes d'aquesta decadència, que es va materialitzar en l'abandonament dels grans centres urbans. Les ciutats amb grans centres monumentals, com Tàrraco, van evidenciar molt més aquesta decadència que ciutats més petites. La relació de l'Imperi amb Tàrraco, plena de símbols imperials, va fer que la ciutat patís molt més els efectes del seu esfondrament, mentre que Bàrcino, una ciutat de menor importància dins l'Imperi Romà, va quedar més al marge d'aquest procés.
- Factor econòmic: Amb el temps, el pes de l'economia hispana es va anar traslladant cap a la costa atlàntica, on es concentrava la riquesa mineral. Les ciutats de les províncies Bètica i Lusitana van anar concentrant el pes econòmic de la península, en detriment de les antigues capitals com Tàrraco, que va quedar estancada econòmicament. Les ciutats més petites, com Bàrcino, no van quedar tan afectades, perquè mai havien tingut una gran importància econòmica. De la mateixa manera, la crisi econòmica del segle III dC també va afectar ciutats més grans amb major volum econòmic que no pas les més petites.
- Altres factors secundaris: També hem de tenir en compte altres factors, com poden ser la major distància entre Narbona i Tàrraco, fet que podria haver fet preferir als visigots la més propera Bàrcino. Entre altres consideracions estratègiques, potser també es va tenir en compte la millor accessibilitat que oferia el port de Bàrcino. També és evident que logísticalement era més senzill ocupar la petita Bàrcino que no pas la gran Tàrraco.

Podem concloure, en resum, que la fortificació de Bàrcino va ser un dels factors decisius en el procés d'auge de la ciutat en detriment de Tàrraco, però aquest canvi no hagués estat possible sense el context històric dins el qual s'emmarca aquest procés, en el que van ser protagonistes la decadència de l'Imperi, la crisi econòmica, els canvis polítics, les invasions germàniques i l'aparició de l'Església, que seria la gran protagonista ja al final de l'Antiguitat.

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

A) EN PAPER

Balil, A. (1964) *Colonia Iulia Augusta Faventia Barcino*. Madrid: Instituto Español de Arqueología, Consejo Superior de Investigaciones Científicas.

Balil, A. (1968) "Economía de la Hispania romana" dins, Arribas, A. ; et. al. *Estudios de Economía Antigua de la Península Ibérica*. Barcelona: Vicens Vives, 1968.

Barbero, A. ; Vigil, M. (1991) *La formación del feudalismo en la Península Ibérica*. 5ª ed. Barcelona: Critica.

Blázquez Martínez, J.M. (1989) *Nuevos estudios sobre la romanización*. Madrid: Istmo.

Carreras Monfort, C. (1995) "Una nueva perspectiva para el estudio demográfico de la Hispania romana" dins, *Revista de Historia de Arte e Arqueología*, 2, 1995-1996, pp. 59-82.

Gimeno, J. (1994) "Plinio, NH, III, 3, 21: Reflexiones acerca de la capitalidad de Hispania citerior" dins, *Latomus*, 1994, núm. 53, fasc.1, p. 39-79.

Hauschild, T. ; Arbeiter, A. (1993) *La vil·la romana de Centcelles*. Barcelona: Taller Editorial M. Mateu.

Juli Cèsar *De bello civili: Llibre II* dins, Juli Cèsar *Comentarios a la guerra civil*. Madrid: Alianza, 2003.

Keay, S.J. (1992) *Hispania romana*. Sabadell: AUSA.

Kremmer, D. (2004) "El elemento germánico y su influencia en la historia lingüística peninsular" dins, Cano Aguilar, R. (coord.) *Historia de la lengua española*. Barcelona: Ariel, 2004, p. 133-148.

Livi, Titus *Llibres XXVI – XL* dins Livi, Titus *Historia de Roma desde su fundación*. Madrid: Gredos, 1993.

Morera Llauredó, E. (1981) *Tarragona cristiana*. Tarragona: Diputació Provincial de Tarragona.

Orosi, Pau *Llibre VII* dins, Orosi, Pau *Historias V-VII*. Sánchez, E. (trad.) Madrid: Gredos, 1982.

Pérez Moreda, V. (1988) "La población española" dins, Artola, M. (dir.) *Enciclopedia de Historia de España: Vol. 1*. Madrid: Alianza, 1988, p. 345-432.

Serra, J. (1936) *Fructuós, Auguri i Eulogi: Màrtirs sants de Tarragona*. Tarragona: Torres i Virgili.

Tovar, A ; Blázquez, J.M. (1975) *Historia de la Hispania romana: la Península Ibérica desde 218 a. C. hasta el siglo V*. Barcelona: Alianza.

B) EN XARXA

Aureli Víctor, *Sext Llibre dels Cèsars* [En línia]. [Consulta: 10/02/2012]. Disponible a:
<<http://www.thelatinlibrary.com/victor.caes.html>>.

“Bàrcino” [En línia] dins, Enciclopèdia Catalana. [Consulta: 18/04/2012]. Disponible a:
<<http://www.enciclopedia.cat/>>.

Berni Millet, P. ; Carreras Monfort, C. (2001) “El circuit comercial de *Barcino*: reflexions al voltant de les marques amfòriques” [En línia] dins, *Faentia* (Revista de Filologia Clàssica, UAB), 2001, núm. 23/1, p. 103-129. [Consulta: 24/03/2012]. Disponible a:
<<http://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=57682>>.

Blázquez Martínez, J.M. (1968) “La crisis del siglo III en Hispania y Mauritania Tingitana” [En línia] dins, *Revista Hispania* 28, 1968, núm. 108, p. 5-37. [Consulta: 12/02/2012]. Disponible a:
<<http://www.cervantesvirtual.com/>>.

Blázquez Martínez, J.M. (1973) “Causas de la decadencia y hundimiento del Mundo Antiguo” [En línia] dins, *Jano*, 1973, núm. 98, p. 113-123. [Consulta: 5/03/2012]. Disponible a:
<<http://www.cervantesvirtual.com/obra/causas-de-la-decadencia-y-hundimiento-del-mundo-antiguo-0/>>.

Blázquez Martínez, J.M. (1980) “La Hispania del 476” [En línia] dins, *La caída del Imperio Romano en Occidente en el año 476*. Madrid: Cuadernos de la Fundación Pastor, 1980, núm. 24, p. 69-81. [Consulta: 29/04/2012]. Disponible a: <<http://interclassica.um.es>> (Universidad de Murcia).

Blázquez Martínez, J.M. (2003) “El municipio romano en España” [En línia] dins, Aladro, J.P. (ed.) *El municipio: Historia de los servicios urbanos*. Madrid, 2003, p. 10-34. (Versió digital per cortesia de l'autor) [Consulta: 19/02/2012]. Disponible a:
<<http://www.cervantesvirtual.com/obra/el-municipio-romano-en-espaa-0/>>.

Blázquez Martínez, J.M. (2006) “La Hispania del Bajo Imperio: ¿Decadencia o metamorfosis?” [En línia] dins, Blázquez Martínez, J.M *El Mediterráneo: Historia, arqueología, religión, arte*. Madrid: Cátedra, 2006, p. 295-313. [Consulta: 17/03/2012]. Disponible a:
<<http://www.cervantesvirtual.com/obra/la-hispania-del-bajo-imperio-decadencia-o-metamorfosis-0/>>.

Estrabó *Geografía: Llibre III i IV* [En línia] dins, Strabo *Geography, Volume II: Books 3-5*. Col·lecció Loeb Classical Library, traducció: Jones, H.L.. Harvard University Press, 1923. [Consulta: 24/04/2012]. Diponible a:
<<http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Strabo/home.html>>.

“Hispania” [En línia] dins, Enciclopèdia Catalana. [Consulta: 17/02/2012]. Disponible a:
<<http://www.enciclopedia.cat/>>.

Olmo Enciso, L. (1998) “Consideraciones sobre la ciudad en época Visigoda” [En línia] dins, *Arqueología y territorio medieval*, 1998, núm. 5, p. 109-118. [Consulta: 10/03/2012]. Disponible a: <http://www.ujaen.es/revista/arqym/PDF/R5/R5_6_Olmo.pdf>.

Pérez Sánchez, D. (1999) “Las transformaciones de la antigüedad tardía en la península ibérica: Iglesia y fiscalidad en la sociedad visigoda” [En línia] dins, *Historia Antigua*, 1999, núm. 17, p. 299-318. (Ediciones Universidad de Salamanca, 1999) [Consulta: 9/04/2012]. Disponible a:

<<http://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=106438>>.

Pinyol Ribas, Joan (1983) “La crisi econòmica a la Tàrraco baiximperial (275-540): Una anàlisi quantitativa” [En línia] dins, *Faentia* (Revista de Filologia Clàssica, UAB), 1983, núm. 5/2, p. 111-123. [Consulta: 21/02/2012]. Disponible a :<<http://interclassica.um.es>> (Universidad de Murcia).

Souvirón Bono, S. (2009) “Fiscalidad y control eclesiástico en la hispania visigoda: Supervisión de almas e impuestos” [En línia] dins, *Baetica. Estudios de Arte, Geografía e Historia* (Universidad de Málaga), 2009, núm. 31, p. 275-289. [Consulta: 8/03/2012]. Disponible a: <<http://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=3126709>>.

“Tàrraco” [En línia] dins, Enciclopèdia Catalana. [Consulta: 14/03/2012]. Disponible a: <<http://www.enciclopedia.cat/>>.

“Tarraconense” [En línia] dins, Enciclopèdia Catalana. [Consulta: 15/02/2012]. Disponible a: <<http://www.enciclopedia.cat/>>.

Tarrats, F. ; et alii (1998) “Excavacions a l'àrea residencial de la vil·la romana dels Munts (Altafulla, Tarragonès)” [En línia] dins, *Empúries*, 1998, núm. 51, p. 197-225. (Museu d'Arqueologia de Catalunya)[Consulta: 7/04/2012]. Disponible a: <http://urv.academia.edu/JosepAntonRemol%C3%A0/Papers/1232744/Excavacions_a_larea_residencial_de_la_villa_romana_dels_Munts_Altafulla_Tarragones_/>.

C) PÀGINES WEB CONSULTADES

Conjunto Arqueológico de Tàrraco [En línia]. Ajuntament de Tarragona i Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya: <http://usuaris.tinet.cat/patrimhu/> [Consulta: 17/02/2012].

Museu d'Arqueologia de Catalunya de Barcelona. Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura. <http://www.mac.cat/Seus/Barcelona> [Consulta: 7/02/2012].

Museu d'Història de Barcelona. Ajuntament de Barcelona: http://w3.bcn.es/V64/Home/V64XMLHomeLinkPl/0,4468,335907851_335943991_1,00.html [Consulta: 16/03/2012].

Museu d'Història de Tarragona. Ajuntament de Tarragona: <http://www.museutgn.com/> [Consulta: 14/03/2012].

Museu Nacional Arqueològic de Tarragona. Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura: <http://www.mnat.es/> [Consulta: 13/03/2012].

Sobrequés, Jaume *De Bàrcino a Barcelona* Ajuntament de Barcelona: <http://www.bcn.cat/historia/index.htm> [Consulta: 11/03/2012].

D) FONT DELS MAPES I IMATGES

Mapes: <http://www.lahistoriaconmapas.com>

Fotografies: <http://commons.wikimedia.org>

